Van de redactie

Opnieuw zijn we erin geslaagd een Cronicke uit te brengen. Het is nummer 25 vanaf de oprichting. Tegen de tijd dat we tegen de deadline aankijken is het vullen met voldoende kopij ons grootste probleem. We slaken dan ook een zucht van verlichting als we genoeg verhalen en mededelingen hebben om ongeveer 25 bladzijden te vullen. Er moeten foto's opgezocht worden om de verhalen een gezicht te geven. Alleen maar platte tekst is wel mooi maar ook een beetje saai. Een fotootje erbij geeft het geheel toch een fraaier aanzien.

Nu Jan Kempeneers zijn verhalen niet meer aanlevert is het voor ons van belang zelf met een leuke bijdrage voor de dag te komen. Jan kon nu eenmaal met zijn kennis van vroeger zulke mooie verhalen en gebruiken neerzetten die uit het Fluplandse leven gegrepen waren. Juist deze verhalen zijn voor iedereen herkenbaar en we horen daarna dan ook vaak hoe mooi men dit vindt. We hopen maar, dat Jan nog af en toe zo'n verhaal in de Cronicke kan plaatsen. Zonder die kennis en verhalen vrezen wij het ergste voor wat betreft het uitbrengen van twee Cronicke's per jaar. Wij hebben nog wel kopij voor ongeveer twee Cronicke's, maar dan wordt het allemaal wel heel moeilijk. Wij zijn wel van goede wil maar bezitten deze kennis nu eenmaal niet.

Wij realiseren ons, dat de Cronicke toch één van de grootste pijlers is die de Heemkundekring in leven houdt. Daarom hebben wij uw hulp nodig. Als u verhalen van vroeger uit u familie hebt, zet die dan op papier en mail of bezorg ze bij één van de bestuursleden van de Heemkundekring die vermeld worden in de Colofoon op de eerste bladzijde van de Cronicke. Ook op onze website worden deze namen en adressen vermeld. Er is vast wel iets uit vroeger tijden wat u zich herinnerd. Bijvoorbeeld over de ramp of de oorlog. Het kan zijn dat u zich iets herinnert over gebeurtenissen op het land of de tram die hier reed. Mensen zeggen soms dat ze nog wel iets leuks van vroeger weten of dat ze nog iets bruikbaars in de kast hebben liggen, maar dat ze het niet zien zitten hier iets mee te doen.
In deze Cronicke vindt u naast de bijdrage van de voorzitter een stukje van onze nieuwe secretaris waarin zij zich voorstelt. We zijn blij dat zij zich in wil zetten voor onze vereniging. Fijn is het dat het bestuur nu weer compleet is met zeven bestuursleden. Ook vindt u weer een stukje van onze dialectgroep genaamd "Spreekuure" . Het is belangrijk het dialect in ere te houden. Het valt ons op, dat veel kleine kinderen zich niet meer uitdrukken in het dialect. Natuurlijk moet je als het nodig is wel ABN kunnen spreken, maar onder elkaar is het Zeeuws toch leuk.

Ook Theo van Driel uit Hoek van Holland zijn we ontzettend dankbaar dat hij zijn broers en zussen opgetrommeld heeft om de memoires van hun vader Pieter van Driel en hun moeder Aagje uit de lade te halen en zij hebben er een mooie bijdrage van gemaakt, die in deze Cronicke gepubliceerd wordt. Hun roots liggen op Flipland en Anna Jacobapolder. Zoals u weet is al het nostalgische gereedschap van hun vader in de molen geplaatst om tentoongesteld te worden op de jaarlijkse monumentendag of molendag. Vorig jaar j.l. 21 oktober 2011 heeft de officiële overdracht plaatsgevonden.

Bij deze gelegenheid hebben we de familie gevraagd om de bovengenoemde bijdrage in de vorm van memoires te plaatsen in de Cronicke. Zij hebben hier gelukkig gehoor aan gegeven. De overdracht is in de vorm van foto's in het verhaal te bekijken. We kunnen wel stellen dat Theo een trouw lid is, die op vrijwel elke vergadering of evenement aanwezig is samen met zijn vrouw Betsie. We hebben ook de herinneringen van Jos Boone geplaatst. Jos had gelezen, dat het niet zo vlotte met de aankoop van de weegbrug en is in de pen geklommen met een vlammend betoog om de weegbrug te behouden voor de Fluplandse bevolking en kijkt in zijn bijdrage terug naar de jaren die hij als jongeling op Flupland meegemaakt heeft. Niet ieder lid heeft een computer of televisie. Daarom vonden we het nuttig wat foto's te plaatsen om de vorderingen m.b.t. de weegbrug te volgen onder de kop: Voortgang Weegbrug in Beeld. Verder een bijdrage van Marieke Wolse over het Criminele Verleden op Sint Philipsland in vroeger tijden. Kortom weer genoeg tekst om er eens rustig voor te gaan zitten en weg te duiken in de Cronicke.

Op donderdag 29 november a.s. vindt de jaarlijkse ledenavond plaats in het jeugdgebouw van de Hervormde Kerk aan de Schoolstraat. We zijn erin geslaagd de heer C. Slager uit Poortvliet vast te leggen. Hij is schrijver van verschillende boeken over het verleden in brede zin. De meesten zullen hem ook wel kennen van zijn boeken over de ramp in 1953. Hij zal hier ook dieper op in gaan omdat het op 1 februari 2013 zestig jaar geleden is, dat deze ramp zich voltrok met name in Zeeland, waarbij zovele slachtoffers gevallen zijn. Noteer deze datum in uw agenda. Breng gerust een introducé mee. We hopen op een hoge opkomst, zodat we ook in de toekomst deze avonden met plezier tegemoet kunnen zien.

Han Quist, Gladiolenstraat 32,
Sint Philipsland

Foto omslag: Rechts café De Druiventros. Eigenaar C.Faasse met vrouw en dochter Koos staan in de deuropening. Wat naar achteren zien we schoonzoon Roozemond (met plat hoedje) en Maatje Verwijs, links staat Willem Kramer. Op de achtergrond de smidse van Flip Verlinde met voor de deur de travalje, De Druiventros is in 1941 afgebroken waarna een nieuwe Druiventros verrees.

Van de voorzitter

In de vorige Cronicke sprak ik de hoop uit dat iemand onder u zich spontaan zou aanmelden voor de vacature van secretaris in het bestuur van onze Kring. Mijn hoop bleek slechts niet meer dan een ijdele hoop te zijn. Na lang en intensief zoeken is het Bestuur er desondanks toch in geslaagd een serieuze kandidaat te vinden en het doet mij dan ook erg veel deugd hiervan melding te kunnen maken. Lena Polderman-Quist heeft na enige bedenktijd te kennen gegeven de functie van secretaris wel op zich te willen nemen, maar vooraf eerst enige tijd sfeer te proeven. Na een aantal vergaderingen te hebben bijgewoond, heeft Lena gemeend de uitdaging aan te moeten gaan.

Lena is een geboren en getogen Fliplandse, velen zullen haar ongetwijfeld kennen. Zijzelf kent heel veel Fliplanders en is zeer bekend en vertrouwd met de Fliplandse gewoonten en gebruiken, erg handig in het bestuur van een Heemkundekring. Met haar toetreden is het aantal dames in het bestuur weer gekomen op drie, na het aftreden van Esther van der Vlies enkele jaren geleden. Op de bestuursvergadering van 2 oktober j.l. was Lena voor het eerst officieel in functie, tot volle tevredenheid van de overige bestuursleden. Wij als bestuur zien de toekomst dan ook met het volste vertrouwen tegemoet. Op een van de volgende pagina's zal Lena zichzelf, voorzover nodig uiteraard, nader aan u voorstellen.

Dames en heren, tijdens mijn dagelijkse werkzaamheden dwalen mijn gedachten ongemerkt nog al eens af. Veelal betreffen dat onderwerpen als sport, religie, cultuur, politiek. familiekwesties of kwesties die het eigen dorp betreffen. Als voorzitter van een Heemkundekring is het bijna vanzelfsprekend dat met name het laatstgenoemd onderwerp regelmatig door het hoofd speelt. Je hoopt dan dat de meeste kwesties niet alleen jou bezighouden maar ook alle dorpsbewoners omdat het dikwijls ons aller belang aangaat.

Zo hebben de afgelopen tijd de plannen die ontwikkeld zijn om het Rammegors in de toekomst te gaan verzilten, mijn voortdurende aandacht opgeëist. En niet alleen mij, maar het voltallig bestuur. Vanaf het moment dat deze plannen openbaar zijn gemaakt, is de verzilting onderwerp van gesprek geweest op elke bestuursvergadering. In iedere Cronicke die daarna is verschenen, heb ik gemeend u van de ontwikkelingen (voorzoverbij het Bestuur bekend) op de hoogte te moeten houden en u op te roepen waakzaam te zijn en uw afkeuring te laten blijken op momenten dat daarvoor gelegenheid zou zijn. Tijdens een tweede voorlichtingsavond op 30 augustus j.l. hebben enkele bestuursleden en een enkel lid felle discussies gevoerd met de voorlichters van Rijkswaterstaat tegen de voorgenomen verziltingsplannen. Vast staat dat met de aanleg van het nieuwe getijdengebied niet alleen een prachtig natuurreservaat verloren maar ook dat heel erg veel schaatsliefhebbers hun winterse plezier wordt ontnomen. Duidelijk is ook dat een aantal akkerbouwers die op circa 100 hectare aangrenzende landbouwgrond hun brood moeten verdienen, met verzilting absoluut niet gebaat zijn. Het Bestuur voelt zich door Rijkswaterstaat voor het blok gezet en is van mening dat de lokale bevolking in een veel eerder stadium over de plannen geïnformeerd had moeten worden. Echter, de procedure voor het omvormen van de Rammegors tot een getijdegebied is inmiddels in gang gezet en als alle vergunningen zijn verleend zal het werk nog dit jaar aanvangen. Het Bestuur heeft dan ook gemeend tegen de voorgenomen plannen bezwaar te moeten aantekenen. Niet alleen om eerdergenoemde redenen maar ook omdat het voor ons gevoel onaanvaardbaar is om in een periode, waarin sprake is van een ernstige economische crisis, tien miljoen euro uit te geven aan een project waarmee een prachtig natuurgebied de nek wordt omgedraaid. Over de ontwikkelingen blijf ik u informeren.

U zult begrijpen dat ook de ontwikkelingen rondom de weegbrug regelmatig in mijn gedachten terugkeren. Ik word daar nu wel blij van, want steeds meer zie ik dat de contouren van hoe het eens was, zichtbaar worden. Het meeste werk tot nog toe is geweest instorting te voorkomen en daardoor minder goed zichtbaar, maar gaandeweg vangen de werkzaamheden aan die het herstel meer accentueren. Alle bestaande voegen zijn uitgeslepen en binnenkort zal het geheel opnieuw worden gevoegd. Daarbij zullen de onderste rijen stenen een andere kleur voeg krijgen dan de rest van de muren. Intussen zijn de nieuwe gootbeugels klaar en kan de nieuwe goot worden aangebracht. Daarna wordt er een nieuw deurkozijn aangebracht en ondergaat de deur zelf een grondige opknapbeurt. Aan de weegbrug zelf zal als laatste de voorzijde onder handen worden genomen. Concreet houdt dit in dat er een nieuw kozijn en nieuwe ramen zullen worden aangebracht welk geheel met een nieuw (houten) rolluik zal worden afgesloten. In eigen beheer wordt driftig gewerkt aan het bankje dat verankerd in het beton aan de zijkant (zeezijde) was geplaatst. Omdat zovele (inmiddels overleden) dorpsgenotenhier ooit een vertrouwd plekje hadden, was het bestuur er veel aan gelegen het bankje voor de geschiedenis te behouden. Ook vond het Bestuur het belangrijk de oude vloedplanken weer terug te krijgen, al biedt de eerlijkheid mij te zeggen dat wij daar tot nog toe nog niet in zijn geslaagd. Wat dan nog rest is het herstel aan de ommuring, het opknappen van de binnenzijde van de weegbrug en het aanbrengen van de bestrating. Ik heb me steeds voorgenomen geen uitspraken te doen over de "oplevering" van het project. De herfst en de winter komen eraan, de avonden worden dermate kort dat er alleen op zaterdagen en vrije dagen gewerkt kan worden maar bovendien kunnen er zich altijd nog tegenvallers aandienen waardoor de voortgang belemmerd kan worden.

Ik heb er nooit een geheim van gemaakt dat het restaureren van de weegbrug erg kostbaar is maar ook alleszins de moeite en de investering waard is. Op dit moment zijn er nog subsidieverzoeken in behandeling en weten wij ons gesteund door de lokale industrie middels het ter beschikking stellen van materialen of door fikse kortingen daarop te verlenen. Ik kom daar later nog nader op terug. Niet onvermeld mag blijven dat wij onlangs aangenaam werden verrast door het organisatiecomitee van het Thools diktee dat voornemens is de revenuen van die avond ter beschikking te stellen voor de renovatie van de weegbrug. Hopelijk wordt dit initiatief nog gevolgd door andere initiatieven want met de financiering van e.e.a. zullen de reserves behoorlijk aangesproken moeten worden. Welke consequenties e.e.a. met zich meebrengt is op dit moment nog niet exact aan te geven, maar dat daar op de komende bestuursvergade-

ringen ernstig over gepraat gaat worden, staat wel vast. Maar vast staat ook dat een stukje cultuurhistorie voor Flipland behouden is gebleven en dat eenieder daar straks elke dag opnieuw van mag genieten. Wordt vervolgd. Fons Vleghels

Voortgang restauratie weegbrug in beeld

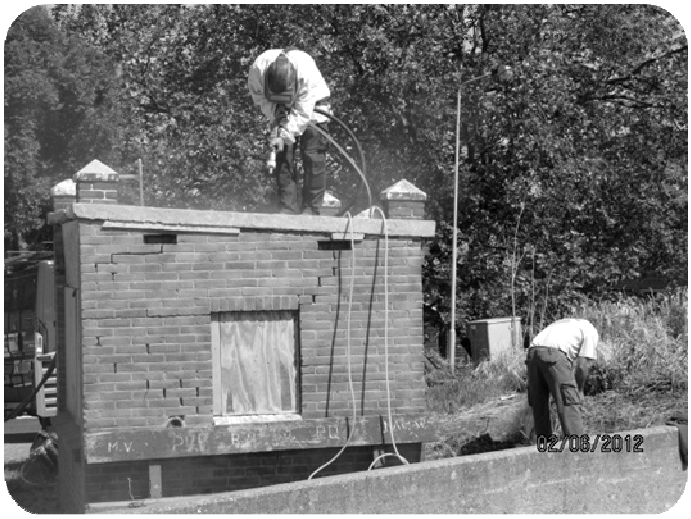
Vooral voor de leden die niet in het dorp wonen hieronder enkele foto's waarop de voortgang te zien is van de restauratie van de weegbrug. Han Fontijne neemt het gehele project op zich met hulp van zijn schoonzoon Mark Beeke alsmede het bestuur. Als toezichthouder geeft bouwkundige LeoWalpot input en advies . Tijdens de werkzaamheden kwamen er steeds meer slechte stukken te voorschijn. Het vergt vakkennis om alles weer om te toveren naar een acceptabel geheel.

Hiernaast Han Fontijne met zijn schoonzoon Mark Beeke en (klein)zoon.

Han is betonrestaurateur en legt zijn ziel en zaligheid volledig in de restauratie van de weegbrug.

Met zijn specifieke kennis van betonwerk komt het gebouwtje er weer piekfijn uit te zien. Zijn schoonzoon Mark heeft een eigen bedrijf in de bouw en is zodoende ook van alle markten thuis.

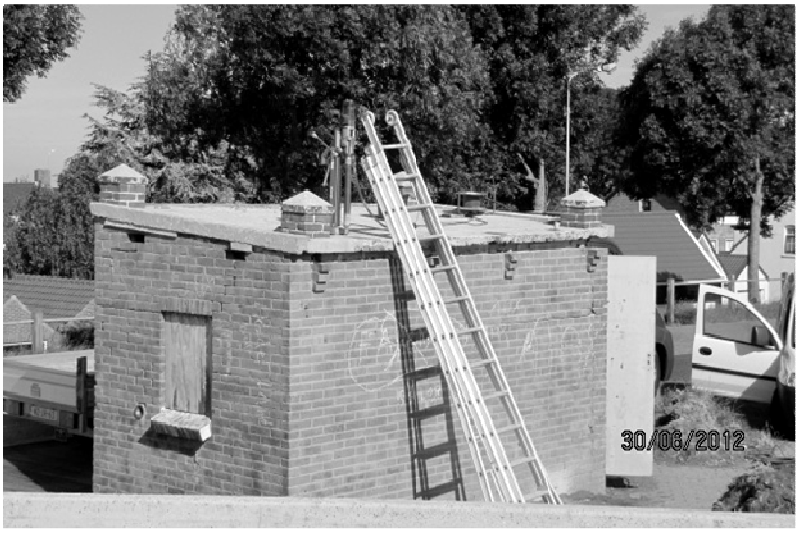

03/08/2012

23/07/2012

23/07/2012

07/07/2012

30/06/2012

Mededelingen van het bestuur

Betaling contributies

Jammer genoeg moeten wij constateren, dat aan een groot aantal contributies over 2012 nog niet is voldaan. U zult begrijpen, dat de penningmeester de inning van de contributies binnen wil hebben om het boekjaar betreffende het financieel gedeelte naar behoren af te kunnen sluiten. Betaling kan geschieden op rekeningnummer 3402.12.489 t.n.v. Heemkundekring "Philippusland" te Sint Philipsland onder vermelding van uw lidnummer. Dit lidnummer staat vermeld op de contributiebrief die u samen met de vorige Cronicke hebt ontvangen. Ook op de enveloppe stond dit nummer vermeld. De kosten zijn € 11,50 of € 16,00 als u gezinslid bent. Graag voldoen voor 1 december 2012.

~~~~~~

Uitslag prijsvraag braderie 2012

Uiteraard was tijdens de braderie in Sint Philipsland op 23 juni jl. ook de Heemkundekring van de partij. Bezoekers konden in de kraam op de Voorstraat onder andere raden hoe zwaar een aanhanger met puin woog die op de te restaureren weegbrug opgesteld stond. U moet weten:

De weegbrug weegt nog op de kilo nauwkeurig en wordt geijkt door de firma Preciamolen uit Breda.

Niemand kwam op het exacte antwoord van **1296 kilogram.** De weging werd uitgevoerd door Gert Noorthoek als onafhankelijk persoon. Gert is nog één van de vroegere wegers, die nog weet hoe de weging uitgevoerd moet worden. Hij had er zichtbaar plezier in. Wij keken mee hoe dit alles in zijn werk ging, omdat wij dit ook willen leren. Wij bedanken Gerd voor zijn medewerking.

1e prijs: Kees Geelhoed uit Zonnemaire met een schatting van 1320 kilo. Hij won een mand met folkloristische groenten.

2e prijs: Adrie Verkerke met een schatting van 1332 kilo. Hij won een fraai boodschappenpakket.

3e prijs: Anja Neele-Kempeneers met een schatting van 1340 kilo. Zij won een pakket met Zeeuwse producten.

Als heemkundekring willen we iedereen bedanken die tijdens de braderie een bezoek heeft gebracht aan onze kraam.

Ook alle deelnemers aan de prijsvraag hartelijk dank. Wij rekenen ook volgend jaar op uw belangstelling.

Noteer alvast in uw agenda

Agenda Ledenavond op donderdag 29 november 2012

Wordt gehouden in het jeugdgebouw van de Ned. Hervormde Kerk aan de Schoolstraat.
Aanvang 19:30 uur

Noteer alvast in uw agenda !

1. Opening en mededelingen door de voorzitter.
   - lopende zaken toelichten.
   -Status weegbrug.
2. Rondvraag.
3. Lezing door de heer C. Slager uit Poortvliet.
   (bekend als schrijver van diverse boeken en voormalig 1e kamer senator)
   Onderwerp zal o.a. zijn 60 jarige herdenking watersnood 1953 op 1 februari 2013.
   De heer Slager heeft hier verschillende boeken over geschreven en geïllustreerd.
4. Pauze. (gelegenheid bekijken oeuvre van de heer Slager.)
5. Na de pauze afsluiting van de lezing door de heer Slager.
6. Als de tijd toereikend is: presentatie foto's uit het verleden van Flupland.
7. Sluiting.

Zoals u ziet is het bestuur er in geslaagd de auteur Cees Slager uit Poortvliet te strikken voor een lezing uit zijn boeken die hij in de loop der tijden heeft geschreven. Met name zijn boeken van de ramp zijn vrijwel bij iedereen bekend. Hij zal daar extra aandacht aan besteden. Mede omdat het op 1 februari 2013 zestig jaar geleden is dat de stormvloed in Zeeland en Brabant maar zeker ook in Sint Philipsland veel slachtoffers geëist heeft. In de pauze is er gelegenheid zijn oeuvre te bekijken en eventueel te kopen.
~~~~~~

Oproep Heemkundekring Halchterth

Heemkundekring Halchterth
Heemkundige Studiekring Halsteren - Lepelstraat
De Beeklaan 29A, 4661 BA HALSTEREN
Telnr. 0164 - 687728
K.v.K. V 282060
BANKEN: ING 65 57 13 573 ; RABO Bank 11 88 25 836
www.heemkundekring.nl

Geacht bestuur en leden van de heemkundekring "Philippuslandt",

In plaats van onze jaarlijkse genealogische dag willen we eind maart 2013 een bidprentjesmiddag organiseren. De bedoeling van deze middag is dat zij die bidprentjes verzamelen aan anderen laten zien hoe ze die bewaren, digitaal opslaan en dergelijke. Tevens is er de mogelijkheid om ze te ruilen.

Er worden geen professionele kopers en verkopers toegelaten, dus alleen hobbyisten. Deze middag is alleen te organiseren als er voldoende deelnemers zijn die er als exposant aanwezig willen zijn. De vraag aan U is dan ook of er binnen uw vereniging personen zijn die als exposant aanwezig willen zijn. Om het e.e.a. goed te kunnen organiseren ontvangen we graag voor 1 januari 2013 een bericht van u.

Met vriendelijke groet, namens de werkgroep Genealogie,

André Heeffer

~~~~~~

Even voorstellen

Beste lezers van de Cronicke

Ik zal me even voorstellen omdat ik sinds 1 oktober 2012 de nieuwe secretaris van de Heemkundekring ben. Mijn naam is Lena Polderman-Quist, 48 jaar en ik ben gehuwd met Hans Polderman. Ik ben geboren Sint Philipsland. Na ons huwelijk in 1986 zijn wij in Tholen gaan wonen, maar in 2003 hebben wij de keuze gemaakt om naar Flupland te verhuizen.

In april 2004 zijn wij verhuisd naar de Plataanstraat in de wijk Graefnisse. Dit voelde direct vertrouwd en we voelden ons gelijk thuis. Hans voetbalt al sinds 1990 bij Voetbalvereniging Noad´67 en kende zodoende al heel veel Fluplanders dus voor hem was het ook geen grote verandering. Velen van de lezers zullen mij zeker kennen als medewerkster van de Rabobank waar ik ben gaan werken in 1983 op het kantoor in Sint Philipsland. Ik werk nog steeds bij de Rabobank, echter nu op het kantoor in Goes, met nog steeds veel passie en plezier. Enkele maanden geleden werd ik, door Han Quist, gevraagd of ik interesse had om secretaris te worden van de Heemkundekring.

Mijn reactie was gelijk dat ik daar, vanwege mijn drukke baan bij Rabobank Oosterschelde, geen tijd voor had. Maar ik vond het wel een hele eer om gevraagd te worden. Toch bleef het door mijn hoofd spelen omdat ik de Heemkundekring wel interessant vond en vind. Persoonlijk vind het ook belangrijk dat we het erfgoed van Sint-Philipsland moeten bewaren en koesteren. Toen Han mij enkele weken later vroeg of ik er nog over nagedacht had ging ik het toch wel kriebelen. Ik heb toen op verzoek van hem een aantal vergaderingen bijgewoond en ik moet zeggen dat ik me er direct goed bij voelde. Toen heb ik ook de keus gemaakt om het secretariaat op me te nemen.

Ik hoop dat ik veel voor de Heemkundekring kan betekenen en met veel plezier het secretariaat kan beheren.

Lena Polderman – Quist

~~~~~~

Op z'n Fluplands gezeid

In deze Cronicke willen we opnieuw aandacht besteden aan de dialectgroep van de vereniging, met als kar-trekster oud bestuurslid Esther van der Vlies. Het bestuur wil het Zeeuws dialect nieuw leven inblazen. De dialectgroep van onze vereniging komt ongeveer 5 keer per jaar bij elkaar in het jeugdgebouw van de Hervormde Kerk.

Op deze avonden worden uitdrukkingen behandeld, ingestuurd door de Zêêuwse Dialect Verênigieng. De dialectgroep van onze heemkundekring moet deze uitdrukkingen omzetten naar het Fluplandse dialect. De opdrachten worden uitgewerkt teruggestuurd naar de Zêêuwse Dialect Verêniging. Daar worden ze als Fluplands dialect opgeslagen en gepubliceerd in het blad Nehalennia, waarin archeologie, cultuurhistorie, streektaal en volkscultuur in weergegeven worden. Deze toetsjes zijn leuk, maar door het plaatsen van aansprekende stukjes in het Fluplandse dialect, in ons clubblad Cronicke willen we nog iets meer doen om zodoende de Fluplandse lezers te stimuleren het Fluplandse dialect te behouden. Het juist spreken van de Nederlandse taal is nodig, maar het dialect mag niet verloren gaan. Stuur als lezer en lid van onze heemkundekring ook eens zo'n aansprekend stukje in het Fluplandse dialect naar de redactie. Liefst een anekdote uit onze eigen streek.

Geef u op voor de dialectgroep en doe mee het Fluplandse dialect te stimuleren en te behouden.
U kunt u opgeven via de mail naar hquist@zeelandnet.nl of bij Esther van der Vlies-van Dijke Tel. 0167-572336

Opnieuw een bewerkieng nae 't Fluplands uut het boekje "Huus zonder kop" van Ko Steketêê.

~~~~~~

't êêt : Spreekuure

Bie onzen dokter was 't altied stik druk op 't spreekuure. Atten zittieng ieuw kô je rekene à je enkele uren kwiet was voor à je klaer was. De mensen stonge soms wel tot buuten toe, want 't was mà een klein kotje wat à as wachtkaemer dienst dee. Ie stong aok as êêl bekwaem bekend in êêl de kontereien. En ie kon oak hoed mee de mènsen omgae, êêl geweun, en dat wil ter in bie de geweune man. Ie ieuw zun eige oak nie op mee flauwekulletjes. Of à je noe wè of nie in 't fons was en of à je burgemêêster was of voddeboer, dat maekt'n voor um hêên verschil. Nì, wat dat angaet was 't een reuze vent en d'r gieng vee roem van uut. 't Is oak wè vereist, à je de levens van de mènsen in 't olletje van je'n and out, net as zo'n man, ie kan dan oak nie slim henoeg weze. A je bie z'n kwam en ie zat of stong tegenover je, dan keek ie een stuitje nae je, zo star as een uul op een zieke koeie, zèghe ze welles, net of atten deur je eene keek.

Door Han Quist

Ze zeien wè atten dikkels deur te kieken à kon zie wat atter an aeperde. Atten je een tied nie hezien ò zeit'n à gauw : "Klee'jen eige mar us uut" in even laeter stong je daer dan in je naekende puutje. Ie voelden 's an j'n alles, keek 's in j'n oagen, in j'n oôren of in je keelhat. Soms klopten ie mee zo'n iesder aemertje op je knieschieve. Dan van voren en van achter luustere mee zo'n soort gasslangetje, terwijl je al mà most zuchte. Oak gieng ie dan van alles vraege. Of à je hoed kon eete en slaepe, oe à 't gieng mee den ofhank en nog à vee mêêr. Ie vroeg zowat 't èmme van je hat. A je bie den dokter in de wachtkaemer vol mee mensen zat kò je oak nog à wat oôre vò je dubbeltje. Bie den dokter in de wachtkaemer gae je nie ard schrêêuwe à je mee je buurman praet. Mà een bitje fluusterend mee degene die naest je zit doe je wè, zeker à 't een stuitje duurt êêr à je an de beurte bin. En oe ziek à een mens oak is, toch wil je oak weete wat à ter bie je buurman of buurvrouw an scheelt, toch zeker à je die kent. Naest me zat Merien de Krente. Ja, bie ons op durp ei zowat iederêên een bienaem. Dat is zo van oudsher, zohezeid. Wat doet'r op Merien? Och, ik bin den lesten tied nog à bostig, vooral à 't van dat mottige weer is, mà ja je mò rekene, ik bin oak à tachentig. Tjonge, dat ôk nie hedocht. Dan bin jie van dezelfde leeftied as Krien van Strien zeker ? Die is daerom oak nog kras ee. Ja, ons è van dezelfden boam klompen gedrooge, dus me schille nie zo vee. Terwijl atten nae z'n oare buurman, Jewannes de Knikker keek, zei t'n : Jie ziet'r oak mà schieterig uut m'n jongetje. Jewannes was rond de zestig in ie droop van de graete. Ie weunden êêmae in Babel. 't Enden den dam en dan links êêmae diep de polder in.

't Was net een ribbe zonder billen. Ie kon zohezeid wel uut een kruuke eete. Ja, zei Jewannes, 't is nie veel mee me. 'k Bin zo slap as een schutteldoek. D'n dokter zei à 'k een zweere è an m'n dikken dèrm. Tegenwoordig snie-je ze die d'r uut. Mar ik laete m'n eige nie opereere. 'k Wil al m'n dèrmen ouwe. Ze bin d'r tenslotte nie vò niks. Al j'n eten mò t'r deur. A dat
~~~~~~

zaekje stopt bin je in den aop helogeerd. Ja mar Jewannes, wat doe d'n dokter d'r dan an, à je nie hopereerd wil oôre ? Och, ie wil 't probeere mee een dieet. Ik magge dan een êêleboel diengen nie mêêr è. Oendervleis en hekookte vis mag wè. Je oôr t'r daerom zo flauw as een luus van. A ze ergens an 't vleis braeje bin en ik komme verbie dan gae m'n neuze waegenwied open, mà ik mò vaste, dae ontkom ik nie an. Dan è ze je maege zeker oak wel uutgepompt ? Ja, dat zou ik dienke, mens dat is verschrikkelijk. Eêst kon 'k die slange mà nie nae binnen kriege. En ik mà slikke en braeke. Mà inêêns schoot 'n deur en 'k kreeg 't ontzettend benauwd. In m'n arte dee toch zêêr man ! Mà toch laet ik m'n eige nie opereere. Bie een neef van mien uut Setalland è ze z'n blindendèrm d'r uut haele. Ie zei naedien : Noe èk een hoeie barometer. A 't slecht weer oôrt steek m'n blindendèrm altied. En j' eiten nie mêêr zei Merien. Toch is't waer zei t'n, ik liege d'r echt nie om, zei Jewannes. Ja zei Merien, dat èk oak à us mêêr hoôre. Bie mien zwaeger è ze us een bêên afhezet. Die ei noe een oute bêên. In ie ei t'r nog altied piene in, net of atten d'r rimmetiek in eit. Rimmetiek in een oute bêên ? Daer èk daerom nog nooit van hoôre zei Jewannes.

Merien was an de beurte en noe kwam 'r een vrouwe op z 'n plekke zitte. An d'aore kant van Jewannes zat Arjaontje van Jan de Snoeper. Mee vrouwen mò je altied een bitje oppasse docht Jewannes. Die è soms van die aorige ziektes en je weet mà nôôit. Dae praete ze liever nie over mee een vent. Mà je kan wè een praetje maeke op de voege van : Oe gaetet mee Kees, Arjaontje ? Oô, 't gae wel,zei ze. Ie ei gistere oak bie d'n dokter hewist. Ie ò à een êêlen tied last van ontstoke ôôgen. En noe zà je nie raeie oe à dà kwam. Ie ei roos in z'n wienksbrauwen. El, el, zie Jewannes, wat zù me nog mêêr beleve. Rimmetiek in een oute bêên en roos in je ôôgsnorren. Arjaontje keek of à ze't in Keulen oôrden dondere. Rimmetiek in een oute bêên? Mà d'r aandacht wier afheleid deur een gesprek een paer stoelen vàrder. Daer ò ze't over Jannetje van de Fietsemaeker. 't Bin àmae finten , zei Merie van Kees. 'k Ê tegen d'r hezeid : Jie mò mee je gat 's een kêêrtje uut je stoel komme. Ze zit êêle daegen mar op d'r stoel. Of ze lei op bed. Ja, das waer, zei Mientje van de Rooie Chris . Ze ziet 'r zo schieterig uut en z' ei altied al hemekêêrd. Ja zei Merie, 't is bie eur vee eete en weinig doe. Ze zei as ze 't an der gal-

Het Zeeuwse leesplankje. Ontworpen door streekmuseum De Meestoof te Sint-Annaland.

blaeze eit en dan eet ze van die vette ballen woste. Dà's geweun vergif vò d'r, mà dan zei ze : 'k Magge toch oak welles iets artelijks è. 't Is een roare sies oôr. Onderlesten zei ze oak nog tegen me à ze altied een rauwe juun bie d'r ei doet om d'r gêêst op te wekke.

Jewannes z'n ôôren stonge stief van 't luusteren. Die verhaelen van die rimmetiek, die roos en de rauwe juun. Dat most t'n allemael an z'n vrouwe vertelle. Die was nie zo nieuwsgierig zei ze altied, mà ze wou wel aalles graeg wete.

Arjaontje kwam mee d'r ôôd korter bie Jewannes en fluusterde : 'k Lôôpe de deure nie plat bie den dokter oôr. Mà m'n vent zei : Noe zou 'k toch mar us nae d'n dokter gae, à'k joe was. Ik bin naemelijk sochens zo draoierig â'k uut bed komme. Alles in de nuzen draoit dan in de rondte en ik mò m'n eige overal an vastouwe, anders dan zou 'k zo neerstuuke. Oe lank duurt die draoierigheid dan, vroeg Jewannes. Ôô, mêêstentieds een aolf uure, zie Arjaontje en dan is 't weer over. A'k joe was zou 'k dan een aolf uure langer op bed bluuve, zei Jewannes, dan is volgens mien alles weer ophelost. Ja, zo lust 'k d'r oak nog wè een paer zei Arjaontje. A't zo makkelijk was dan zat 'k noe nie ier.

An d'aore kant van de wachtkaemer zat Wullem van 't Wachtje z'n longen zowat uut te oeste, geweun verschrikkelijk om an te oôre. 'k Ê een puut in m'n keele zei t'n. Ie aeld'n een babbelaer uut z,n zak en stak 'n in z'n mond. Jie eit 't wè hoed te pakke Wullem, kregen van allemaele 't oôre. Ja, zei Wullem. Dae rie een kouwe deur m'n lief en de rillingen loape over m'n rik. 'k Ê welles h'oôre à ze daer vroeger een goeie remedie voor ôdde. Ze zetten dan kelderslekken op suuker. Ze olden dan een ramenasse uut en dêê-en dan die slekken daer in mee die bruune suuker. Die liete ze dan een dag of wat staen en dat was dan een buutengeweun middeltje tegen 't oesten. A't nie gebeurd is, dan zou 't nog altied kunnen gebeure, zei Brammetje den Dekker. Oe atten an die naem gekomme was, dat wist gêên mens. 't Schient atten vroeger nog à hoed bie de vrouwen in de smaek viel.

Noe was Jewannes eindelijk an de beurte en terwijl à 't oprees kreeg Wullem van 't Wachtje weer een verschrikkelijk oest-en nies buu-je . Z'n babbelaer vloog vò de voeten van Jewannes in stikken op de stêêne vloer. Jewannes schud'den 's mee z'n oôd en zei : 't Vaal nie mee om te niezen mee zo'n babbelaer in je mond.

Toen â t'n bie d'n dokter was, dochten nog : 'k Bin weer êêl wat wiezer h'oôre daer in de wachtkaemer. Mensenlieve, wat een gepraet. Je zou nog zieker nae ruus gae, dan â je al was.

Herinneringen van oud Fliplander Jos Boone

Wie is Jos Boone ? De ouderen op ons dorp zullen Jos ongetwijfeld nog herinneren. Zijn vader Adriaan Boone was van 1949-1961 hoofdonderwijzer van de Chr. school te Sint.Philipsland. Ze kregen hier vier kinderen, onder wie Jos. De woning waar nu Piet den Ouden woont is voor hun in 1950 gebouwd. Jos is lid van onze Heemkundekring. In 1998 stuurde hij mij nogal wat gegevens voor het gedenkboek van het 50-jarig bestaan van de school waarover ik toen een boekje schreef.

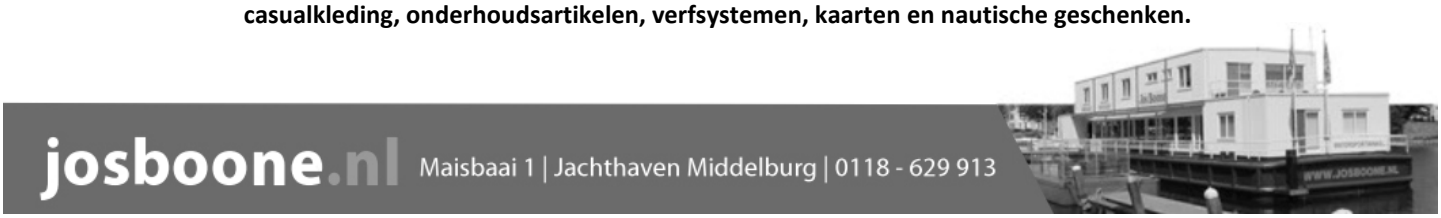
Er is hier een broertje van hem gestorven en begraven. Omdat wij het steentje bijhouden stort hij ook wel eens wat extra contributie. Jos is zoals u hieronder kunt lezen een warm voorstander van het behoud van nostalgisch erfgoed, zoals de weegbrug. Daartoe heeft hij gemeend het project Weegbrug te sponsoren voor een aanzienlijk bedrag. Jos heeft een watersport bedrijf opgestart: "Jos Boone Watersport", Maisbaai 1, Jachthaven, te Middelburg.

Jan Kempeneers

~~~~~~

Jos Boone Watersport

Jos Boone BV is al actief sinds 1975 en heeft zich ontwikkeld tot een vooraanstaande watersportwinkel. De winkel is gelegen óp het water en heeft ook een dieseltankstation voor jachten en bedrijfsvaartuigen. Het bedrijf heeft een breed assortiment van duizend-en-één artikelen voor de watersporter in huis. De belangrijkste specialisaties zijn navigatie-apparatuur en technische accessoires. Uiteraard kunnen klanten ook terecht voor dieselmotoren, rubberboten, veiligheidsmiddelen, zeil- en casualkleding, onderhoudsartikelen, verfsystemen, kaarten en nautische geschenken.

~~~~~~

Herinneringen van Jos Boone

Ik heb de noodkreten van de voorzitter gelezen. Natuurlijk heeft hij gelijk. Die weegbrug moet er blijven. Die hoort bij St. Philipsland. Een herkenningspunt. Niet mis te lopen. Een herinneringspunt ook. Daar kwam je langs als je naar de bus ging. Je kwam er langs als je naar de kaai ging, zomaar... Je kwam er langs als je naar de vuilnisbelt ging: "zoeken"of omdat er een varken "gebrand"werd. Het was een middelpunt van bedrijvigheid. Vlakbij de molen. Vlakbij de smid. De oude mannetjes.. De kleine huisjes, waar je als kind zelfs bij de dakgoot kon. De ijzeren balustrades… De opritten …. de Dulf. Het komt allemaal in je gedachten op. Hoe daar na de ramp de dijk verhoogd werd met een muurtje.

De bedrijvigheid, als er graan geladen werd. Persoonlijke herinneringen ook: De reprimande van Willem Mol, omdat ik stenen in de kaai gooide. (De schippers die op de "zaat" gingen waren daar niet blij mee, maar dat begreep ik pas jaren later). De jongens: , die toen ik er als klein jongetje met mijn moeder langsliep, zeiden, net hard genoeg dat ze het kon horen, " je mot nie zo niepe, je liekent meester Boone wè".

En die keer toen er brand was in de bakkerij van de Waal. Ik ben er, toen de sirene ging, zo hard ik kon naar toe gelopen. En daarna weer terug naar huis om te vertellen waar het was. En toen er weer naar toe. Ik was buiten adem. Ik zie de beelden nog voor me, de vlammen, de koekblikken , de rook . Ik denk ook aan die keer in de smederij bij Roozemond, toen ik eens wilde voelen hoe zwaar een bepaald stuk ijzer was. Dit liep niet goed af, het lag nog af te koelen van het smeden, met als gevolg brandblaren in beide handen.

En onderaan de dijk was de werkplaats van loodgieter Faasse. Op de zolder had hij een grote voorraad ijzerwaren, waaronder ketels en teilen , enz. Daar van die zolder kwam onze wekketel, maar ook de teil waarin we als kinderen in bad gingen. (’s winters in de achterkamer voor de kachel, en ’s zomers buiten achter op de stoep).

Bij een goeie windrichting werd er gevliegerd langs de Oostdijk. Deze vliegers kocht je niet in een winkel, maar die werden gemaakt van dunne sterke latjes (timmerman van Schelven) en papier van lege suikerzakken (Wullemien). De grote suikerzakken bestonden uit meerder lagen dun papier. Ideaal voor een vlieger. En hoe groter de jongen, hoe groter de vlieger. Het mooiste was als je hem maar net kon houden. Ikzelf was toen nog te

Oud-Fluplander Jos Boone.

klein, maar mijn vader had toch een vlieger voor me gemaakt. Van karton en paktouw. Toen ik hem uit ging proberen kwamen er net een paar "grote" jongens aan. Ik voel nog mijn trots , toen een van die jongens zei: mag ik eens voelen hoe hij "trekt"? Niks uitlachen, ik hoorde er gewoon bij.

Ik heb langs die Oostdijk leren fietsen, ik heb er duiven gehad,een tuintje, een hond, een poes. Ik heb er gestept, gespeeld, gelachen en gehuild. Ik heb er een nestkastje in een boom gehangen, met hulp van mijn vader.(En met toestemming van politie van der Velde, want ik moest het eerst gaan vragen). Het is ook die Oostdijk waarlangs mijn broertje begraven ligt. En de plek waar ik "nog onbewust" de watersnood heb meegemaakt. En de dijk die deel uitmaakte van de redding en bewaring van ons gezin.

Het is ook de dijk die, toen ik er later en zelf groter, weer eens kwam, veel kleiner bleek te zijn dan ik dacht. Het was ook de dijk waar een bruidsstoet over moest van het (tijdelijke) gemeentehuis naar de kerk. En toen die ene keer dat ik met een vriendje uitgenodigd was en ook "strooien" mocht, was ik op de dijk al door mijn snoepjes heen.

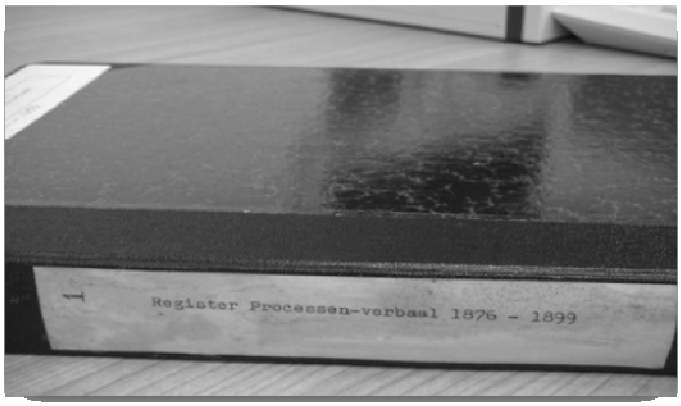
Kortom, een plek met talloze herinneringen. En dit zal niet alleen mij gelden, maar ook vele anderen inwoners. Een kans als deze, om d.m.v. de weegbrug, een van de weinige nog aanwezige "tastbare herinneringen" te behouden, moet zeker benut worden. Later is iedereen er blij mee.

Jos Boone, van 0 tot 8 jaar medebewoner van Oostdijk 61 (1953-1961)

~~~~~~

Het (criminele) leven op Sint Philipsland tussen 1876 en 1899

Met dank aan de gemeentearchivaris van Tholen, Fred van de Kieboom, heb ik kennis mogen nemen van procesverbalenboek van de gemeente Sint Philipsland van 1877 tot 1899, zoals op de buitenkant vermeld. Alleen blijkt de laatste inschrijving van 15 juni 1885 te zijn. Het gaat dus over een periode van ongeveer negen jaar. Alle procesverbalen die bewaard zijn gebleven zijn in één boek gebonden. Het is een vrij uniek exemplaar, de archivaris weet geen tweede in zijn soort. De aantekenboekjes van de veldwachters zijn verloren gegaan. Ook Jan Ligtendag, Marie Mol-Neele en Jaantje Kempeneers-Mol hebben me enorm geholpen door uit hun geheugen te putten.

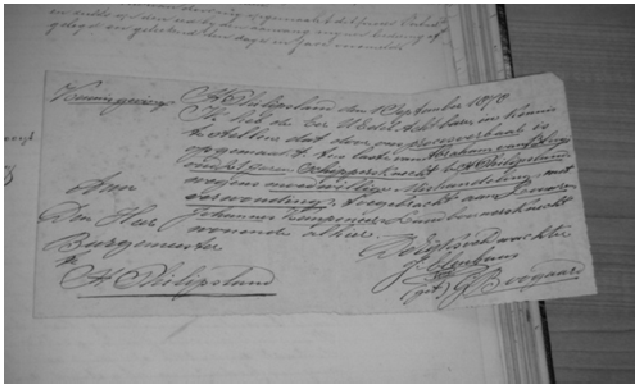

Sint Philipsland heeft geen opvallende betekenis gehad voor de streek, maar het dagelijkse leven zal wel niet zo veel hebben afgeweken van de omgeving. In veel literatuur valt bij allerlei cijfermateriaal Sint Philipsland onder de noemer Tholen. Het geeft wel inzicht in het feit hoe het dagelijkse leven in een kleine Zeeuwse plattelandsgemeente er aan toe is gegaan en wel in het bijzonder het criminele aspect. In dit verslag komt u de volgende onderwerpen tegen. Het dagelijks leven aan het einde van de negentiende eeuw in zijn algemeenheid (in Nederland) en in het bijzonder in Sint Philipsland. Hoe zat het wettelijk gezag toen in elkaar en hoe uitte zich dat in Sint Philipsland? Een analyse van de proces-verbalen in de periode 1877 tot 1885 te Sint Philipsland en een conclusie.

Door Marieke Wolse

Het dagelijkse leven aan het einde van de negentiende eeuw in zijn algemeenheid en in het bijzonder in Sint Philipsland

Om het leven in de negentiende eeuw goed te kunnen begrijpen vind ik het nodig eerst uitgebreid kennis te nemen van algemene literatuur over de negentiende eeuw, van zowel de procesverbalen als secundaire literatuur van wetenschappers. Naast twee oudere dames, mevrouw Marie Mol-Neele en mevrouw Jaantje Kempeneers-Mol heb ik een oudere mijnheer, de heer Jan Ligtendag op ons dorp geïnterviewd. Zij hebben een goed geheugen en hun heb ik gevraagd wat zij zich nog kunnen herinneren van de verhalen van hun grootouders over het dagelijkse leven in Sint Philipsland. Deze orale bronnen zijn redelijk betrouwbaar, bovenstaande mensen hebben hun grootouders bewust gekend.
~~~~~~

Helaas is het niet meer mogelijk de verhalen mondeling uit de eerste hand te horen. Het is te lang geleden, de desbetreffende mensen zijn niet meer in leven. In deze verhandeling worden de dames en heer bij de voornaam genoemd, dat is een gewoonte bij ons op het dorp en zij vinden dit prettig.

Een tijd van depressie

Aan het eind van de negentiende eeuw was Nederland nog volop een standenmaatschappij. Auke van der Woude illustreerde dat in zijn boek "Koninkrijk vol sloppen" op de volgende wijze. "In de negentiende-eeuwse standenmaatschappij was het volk de grote mensenmassa die niets te vertellen had. Mannen en vrouwen werden door hun meerderen bij de voornaam genoemd, hoe oud ze ook waren. Als een hogere hem wilde spreken, nam de man uit het volk zijn pet af: ontbloting van het hoofd was een teken van weerloosheid, dus van onderwerping en eerbied."[1] Jan Ligtendag weet uit de verhalen dat je voor overheidsdienaren je hoofddeksel afnam, zoals voor de burgemeester, maar ook voor de dokter en andere belangrijke mensen. Uit eerbied bleef je haast stil staan.[2]

Auke van der Woude beschreef dat naast de hogere standen de derde stand bestond, de derde klasse. Deze klasse had ook een indeling van hoog tot laag. Je had de goed geschoolde vaklui die goed betaald werden, als die goed hun best deden hadden ze kans om de status van burger te bereiken. De grote massa onder de arbeiders hadden geen specifieke vakkennis, maar konden het werk in een paar dagen leren. Ze hadden wel vast werk. De onderste laag van de werkende stand waren de arbeiders die los werkman waren oftewel dagloner. Zij wilden of konden niet lang bij een baas blijven. "In 1880 waren er zo'n 4 miljoen Nederlanders: circa 2 miljoen mensen behoorden tot de werkende klasse, het lagere volk. Een kwart daarvan werd rond 1880 bedeeld. Deze 500.000 mensen leefden op streng rantsoen; bedeling mocht geen luxe zijn, want dan zouden de armenkassen meteen onder de aanvragen bezwijken."[3]

In het interview vertelt Jan dat hij heeft gehoord dat de vaklui het meest verdienden. Hij weet niet hoeveel. Wat betreft de armenkas weet hij niet of zijn familie daarvan gebruik heeft moeten maken, waarschijnlijk niet. Hij heeft er nooit verhalen over gehoord. Wel weet hij dat de goede/sterke arbeiders het langste en het meeste werk hadden. Vaak had een baas geen medelijden met een arbeider die niet zo goed mee kon werken omdat hij zwak of ongezond was. Bij regen werd je naar huis gestuurd en had je geen inkomen. De armenkas was niet erg toeschietelijk. Al gauw werd gezegd: "Kom je daar al weer al?"[4]

Marie vult aan dat er veel onderling geholpen werd. Het was een schande om geld van de armenkas te krijgen.[5]

In Transparant, het tijdschrift van de Vereniging van Christen Historici, beschreef Roel Kuiper de standen aan het einde van de negentiende eeuw. Vanaf ongeveer 1870 veranderde de tweedeling in de maatschappij, namelijk die van de rijken en aanzienlijken en de armen. Het werd een vierdeling. Dit beeld gold vooral voor de steden. De verdeling werd als volgt. Aristocratie en hogere burgerij (ambtenaren, academici, bankiers en grote handelaren), de kleine burgerij (winkeliers,onderwijzers, zelfstandige ambachtslieden), de werklieden die in loondienst waren en de vierde stand waren de arbeiders en paupers. Op het platteland heerste er schrijnende armoede, mensen woonden in hutten en krotten.[6]

Op de vraag hoe de arbeiderswoningen er ongeveer uitzagen aan het eind van de negentiende eeuw komen de volgende reacties. Jan verteld dat de arbeiderswoningen op het Karreveld, en aan de Oostdijk stonden. Het onderhoud van de woningen van de arbeiders was minder, omdat er weinig geld was. Zelf heeft Jan nog op Karreveld gewoond in zo'n klein huis. De keuken was ongeveer 2 x 2 meter. De kamer was 4 x 3 à 3,5 meter, verder was er een zoldertje over het gehele huis. In de kamer waren twee tegenover elkaar liggende bedsteden met daartussen de "spinne", de voorraadkast. In de kamer stonden twee zorgstoelen (hoge stoelen met armleuningen), een tafel met een paar gewone stoelen. De enige verwarming in huis stond ook in de kamer. Het was een allesbrander, een sleekachel genaamd. Op de kachel werd in de winter gekookt. Rondom zaten aan de kachel roestvast stalen beugels, daar kon van alles aangehangen worden om te drogen. Alles wat maar wilde branden werd in de kachel gegooid. Soms had men eierkolen om te stoken. In de winter zat iedereen rond de kachel om warm te blijven. Tegen de muur stond een trapje, een soort ladder met treden erop gespijkerd, met een

haakje aan de muur bevestigd. Die trap werd 's avonds in het trapgat gezet, zo kon men op zolder klimmen. De kinderen sliepen op zolder met meerderen in een ijzeren of houten ledikant. Je keek daar tegen de pannen aan. Je kon de wind goed voelen en als het sneeuwde, lag er sneeuw op je bed. Het gebeurde wel dat twee gezinnen met drie of vier kinderen in één huis woonden.[7] Jaantje vult verder aan dat in de bedstede vier kinderen sliepen, drie naast elkaar en één in de krib.[8] Marie herinnert zich nog uit de verhalen dat in de bedstede los stro lag en daarop een kapokbed of "pluumbed". Ieder huis had een tuintje achter en voor een tuintje of een straatje van ijsselsteentjes en een eigen regenbak.[9] Jan verteld dat men met een aker water opgehaald kon worden uit de regenput. Het water was niet altijd even fris, er zaten wel eens beestjes in. Het water kwam via de dakgoot in de put. Het water werd niet gefilterd.[10] Marie verteld vult nog aan dat men in de zomer op een petroleumstel in de keuken kookte. In de keuken stond een tafel, waarop werd afgewassen. Verder stond er niet veel bijzonders.

In de Voorstraat woonden de "strooiburgers". Zij hoefden geen zwaar lichamelijk werk te doen en in de Achterstraat hadden de meeste winkeliers het iets beter, de anderen hadden het niet breed.
Mensen die wat meer te verteren hadden, hadden een dienstbode. Zoals de burgemeester, de dokter, de dominee, boeren en middenstanders. De boeren hadden ongeveer 10 man in dienst. Zo'n twee of drie knechts en verder als het druk was losse arbeiders.[11]

Blom beschreef het leven aan het einde van de negentiende eeuw als volgt. "Gedurende het laatste kwart van de negentiende en de eerste decennia van de twintigste eeuw maakte Nederland een proces van versnelde verandering door. Dat gold voor vrijwel alle sectoren van de samenleving: demografie, infrastructuur, economie, politiek, godsdienst en cultuur."[12] Verder schreef hij dat de bevolking in Nederland erg sterk groeide. Dit kwam doordat vooral het sterftecijfer daalde. In 1879 waren er iets meer dan vier miljoen Nederlanders. In 1899 waren dat er al ruim vijf miljoen.[13]

De economische ontwikkeling werd onder andere beschreven door Blom en Lamberts in hun boek "Geschiedenis van de Nederlanden". Blom beschreef de economische ontwikkeling aan het einde van de negentiende eeuw als volgt. Overal was schaalvergroting, technische- en organisatorische vernieuwingen. Deze ontwikkeling bracht een sterke stijging in de arbeidsproductiviteit met zich mee. De agrarische sector had een zeer moeilijke tijd door de economische depressie die eind jaren zeventig begon en voortduurde tot in de jaren negentig.[14] Ook Paul Brusse en Willem van den Broeke schreven in hun boek "Provincie in de periferie. De economische geschiedenis van Zeeland" dat de landbouw na 1870 in een crisis verkeerde. Het gevolg was dat er meer veranderingen kwamen. Door de enorme graanimporten uit Amerika daalden de prijzen enorm. Op de graanbeurs in Middelburg bracht een hectoliter tarwe in 1877 ruim 13 gulden op, in 1894 ongeveer 5 gulden. Ook de vraag naar meekrap verminderde doordat in 1868 een synthetische verfstof uitgevonden werd die net zo echt van kleur was en een stuk goedkoper. In 1873 was de verbouw van meekrap al niet meer rendabel. Daar bovenop kwam nog de afnemende vraag naar koolzaad, omdat petroleum steeds meer als lampolie gebruikt werd in plaats van koolzaadolie. Zodoende werd de bedrijfsvoering aangepast. Men ging over op het telen van suikerbieten.[15] Archivaris J.P.B Zuurdeeg schreef over Sint Philipsland dat zij aan het einde van de negentiende eeuw overging op de zilveruien teelt. Veel gezinnen vonden hierin hun broodwinning.[16]
Jan herinnert zich uit de overleveringen dat er vroeger suikerbieten, graan, aardappelen en zilveruitjes werden verbouwd . De suikerbieten werden met boerenkarren naar de haven gereden. Vlakbij de haven werden ze eerst gewogen op de weegbrug en op de terugweg werd de kar weer gewogen. Ook werd er een monster genomen om het suikergehalte te bepalen. De suikerbieten werden met manden in het schip gedragen. Zo'n volle mand woog ongeveer 70 kg. Dit werk was alleen weggelegd voor sterke mannen. Om hun schouder te beschermen legden ze een baaltje op hun schouder, toch lag hun schouder aan het eind van de dag open.[17]

Paul Brusse en Willem van den Broeke schrijven in hun boek: "Van Zanden heeft in 1985 laten zien dat de Zeeuwse landbouw in de negentiende eeuw op hoog niveau stond."[18] "Na 1860 vertrokken veel Zeeuwen naar Rotterdam en andere grote steden in Nederland."[19] "De totale beroepsbevolking in 1899 in Zeeland was 85.347 personen. Waarvan 65.542 mensen op het platteland woonden. Daarvan werkten er 37.155 (57 %) in de landbouw, 2.082 (3 %) in de visserij, 8.799 (13 %) in de nijverheid, 14.179 (13 %) in diensten en 327 (1 %) als losse werklieden."[20] "Veranderingen tussen 1850 en 1900. In 1899 was Zeeland in vergelijking met veel andere provincies nog steeds een agrarische provincie en was de nijverheid van beperkte betekenis. Sterker, de omvang van de beroepsbevolking in de nijverheid lijkt zelfs te zijn afgenomen. De demografische ontwikkeling wijst evenmin op grote economische veranderingen. Zeeland was een matige groeier en behoorde tot de provincie met de geringste bevolkingsgroei van Nederland. Ieder jaar trokken veel Zeeuwen weg om elders hun heil te zoeken. De bestaansmiddelen groeiden niet met de natuurlijke bevolkingsaanwas mee. Er kwamen dus ook weinig mensen naar Zeeland om zich er metterwoon te vestigen."[21]

In het laatste kwart van de negentiende eeuw ontstonden de arbeidersbewegingen. Ongerichte uitbarstingen van sociale

onrust, die af en toe voorkwamen en soms een revolutionaire lading konden krijgen, werden vervangen door meer doordachte strategieën om de omstandigheden van de arbeiders te verbeteren. Zo kreeg men onder andere in 1871 het Algemeen Nederlandsch Werkliedenverbond (ANWV) en in 1881 de Sociaal Democratische Bond (SDB) en in 1894 de Sociaal Democratische Arbeiderspartij (SDAP).[22] In Sint Philipsland was er in de dertiger jaren van de twintigste eeuw sprake van dat een groepje arbeiders afspraken probeerde te maken met de boeren over het werk en het loon. Aldus Jan Ligtendag.[23]

"De vergrote dynamiek in de samenleving beperkte zich niet tot de economie en de politiek-sociale verhoudingen, maar strekte zich ook uit tot het godsdienstige leven." "Onkerksheid werd nu geleidelijk aan ook meer officieel als onkerkelijkheid geregistreerd. In 1879 werd bij de volkstelling nog minder dan één procent onkerkelijken genoteerd, in 1920 was dat opgelopen tot bijna acht procent."[24]

Auke van der Woude illustreerde in zijn boek "Koninkrijk vol sloppen" aan de hand van onderstaande staatjes de armoede in het laatste deel van de negentiende eeuw.

Budget voor een huishouden uit 1871 met een inkomen van 8 gulden per week:

Huishuur	0,70
Roggebrood, 21 kilo	2,10
Half tarwe of mik	0,15
Beschuit (gebruikelijke babyvoeding) 40 stuks	0,18
Aardappelen, 50 liter	1,20
Rijst of gerst, 2 kilo	0,40
Gesmolten rundervet, een ½ pond	0,15
Beenderen voor de soep	0,15
Boter, 1 kilo	1,15
Stokvis, haring, bokking	0,15
Petroleum	0,20
Brandhout, steenkolen	0,50
Koffie en thee	0,40
Zout en azijn	0,10
Tabak	0,15
Zakgeld	0,30
Totaal	**7,98**

Net genoeg dus om in leven te blijven !

Het Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje dat deze gegevens bracht, voegde toe dat de lijst niet compleet was. Er ontbrak nog een post voor aanschaf en herstel van kleding, en ook zeep had op de begroting moeten staan."[25]

Met veel effect voegde de tentoonstelling daar nog een lijstje aan toe:

Eieren	0,00
Kaas	0,00
Fruit	0,00
Vlees	0,00
Reparatie huisraad	0,00
Vernieuwing beddengoed	0,00
Gordijnen	0,00
Poets- en schuurmiddelen	0,00
Vaatwerk, keukengereedschap	0,00
Kleding	0,00
Schoeisel	0,00
Huishoudlinnen	0,00
Schoolgeld voor vakopleiding	0,00
Levensverzek., pensioenfonds	0,00
Boeken, lectuur	0,00
Krant, weekblad, vakblad	0,00
Postzegels, postpapier	0,00
Versterkende middelen na ziekte	0,00
Kleine versnapering feestdag	0,00
Dag naar buiten	0,00
Geschenkje verjaardag van kind	0,00
Bloemen	0,00
Goede muziek	0,00
Bus of tram bij slecht weer, grote haast of vermoeidheid	0,00
Onvoorziene uitgaven	0,00

"[26]

"Bijna 70 procent van de gezinshoofden verdiende in 1890 minder dan 10 gulden per week; de meesten kregen nauwelijks 6 gulden per week.[….]". De huiselijke omstandigheden van de laagste standen in de grote stad en op het platteland liepen niet zo erg uiteen. Het grote verschil was vooral kwantitatief. Het aantal mensen dat slecht gevoed, dichtbij elkaar op stro en onder lompen sliep, was in de stad veel groter."[27]

Jan, Marie en Jaantje geven aan dat er weinig boodschappen werden gehaald. Men had veel zelf, uit de eigen tuin, een eigen varken of verzameld op het land na de oogst, het zogenaamde nalezen. Jan vertelt dat iedereen een varken had en sommigen twee. De slacht begon op één november. Dat moest je aanvragen en dan kon je een afspraak maken met de slager. Het slachten gebeurde thuis op het plaatsje. Er werd een touw met lus over de achterpoten geschoven en aangetrokken, waarna de slager met een soort pistool met slagpen de hersens doorboorde. De slager sneed daarna het varken aan de keel open met een vlijmscherp mes. Het varken werd aan een stellage gehangen. De keurmeester kwam daarna kijken of het vlees goed was voor consumptie. Zoja, dan werd een blauw stempel gedrukt op één van de hammen. De eigenaar van het varken sneed het dier verder zelf in stukken en draaide zelf worst. Ham werd in de schoorsteen gehangen, dat was een droge plek. De worst werd aan een stok in de gang gehangen. Het andere vlees ging in de pekel. Bij een winkelier waarin men in het krijt stond werd een worstenkoekje gebracht om hem te vriend te houden.[28] Marie vertelt dat in verhouding met tegenwoordig amper boodschappen werden gedaan. Men ging naar de kruidenier, de bakker en de slager. Alleen het hoogst noodzakelijke kon gekocht worden. Men at ongeveer twee keer in de week vlees, een ei een vaak vis. Vis was in die tijd goedkoop. In die tijd werd de vis, de verse vangst, met een kar uitgeleurd. Mensen met een groot gezin

kochten bij de bakker een vierponder, anderen een 16 ons. Aardappelen werden op zolder bewaard. Tegen de vorst werden ze bedekt met juten zakken. Alles werd los verkocht. Men nam zelf een kan, daar werd de stroop in gedaan. Een papieren zak kreeg men van de winkelier.[29] Jaantje vult aan dat kleine gezinnen aan een 8 ons brood genoeg hadden.[30]

In 1848 nam de Maatschappij tot bevordering van Landbouw en Veeteelt in Zeeland het initiatief om de Zeeuwse plattelandsbevolking grondig te onderzoeken. Het aantal mensen dat van de bedeling afhankelijk was, bleef maar stijgen. De onderzoekers zagen in Zeeland "een steeds grotere werkloze bevolkingsgroep die geen onderwijs volgde en voor iedere betrekking ongeschikt was. Deze mensen waren er totaal niet in geïnteresseerd om hun eigen leven of dat van anderen te verbeteren. Ze participeerden op geen enkele manier in de maatschappij als geheel. Ze vormden "een volkomen op zich zelf staand gedeelte van het grote werktuig dat al de onderscheidene veren

[in het raderwerk] der maatschappij in beweging brengen."
"Om erachter te komen hoe die groep ontstond en steeds groter werd, zocht de onderzoekscommissie de minderen man in zijn eigen leefomgeving op. Wat ze daar aantroffen stemde somber. Aan vrijwel alles was gebrek. Gebrek aan verstand, aan opvoeding, aan moraal, aan geld, aan eten, aan huisvesting: overal tierden verwaarlozing, afstomping, seksueel wangedrag en criminaliteit welig. Onderweg zagen ze "in vele streken onzer Provincie" een menigte van zwakke en ziekelijke wezen […]op de dorpen en langs de wegen."[31]

Bovenstaande huishoudboekjes laten zien dat de kratmand van onderstaan verhaal een duur object was.

Pro Justitia
Proces Verbaal

No. 30. 24 maart 1877.
Gerardus Boogaard onbezoldigd Rijks en Gemeenteveldwachter schrijft:

Dat Adriana Bolier, oud 26 jaren, arbeidster, huisvrouw van Abraham Wagemaker te kennen geeft dat gisterenavond omstreeks 6½ uur voor haar woning een bamboese kratmande gestolen is door 4 jongens, welke mand zij voor 50 cents heeft gekocht. Er was gezien dat de jongens de mand op het slik aan het verbranden waren. Onderzoek gedaan. Naar het huis van Abraham Wagemaker geweest. De buurman Cornelis Luis had hem gevraagd of hij zijn kwijt was. Daarop is hij gaan kijken, de mand was weg. Toen naar de slikken gelopen. Daar zag hij de mand branden. Heeft aan de 4 jongens gevraagd hoe zij aan die
mand kwamen. Eén van hen draaide zijn rug naar hem toe. De veldwachter vroeg of hij de jongens had herkend. Het waren:
Willem van Dommele Wzn. Oud 18 jaren, arbeider.
Pieter Joppe Czn. Oud 16 jaren, arbeider
Johannes Pieter Bossers. Oud 14 jaren, schoenmakersleerling.
Marinus Dingeman Faasse, Azn. Oud 15 jaren, scheepsleerling.
Naar het huis van Cornelis Luiks, oud 37 jaar, geweest. Hij was op de zeedijk geweest en had 4 jongens bezig gezien de kratmande te verbranden.
Daarna vernomen dat bedoelde jongens nog een mand hadden gestolen bij Abraham Westbroek, oud 43 jaren, van beroep schipper.
Toen Willem Meijer gehoord, die verklaarde genoemde jongens gezien te hebben met 2 manden met de vraag of hij 1 mand wilde hebben voor wat stro. Meijer zei dat de mand van Westbroek was en heeft deze teruggebracht.
Toen naar Abraham Westbroek geweest. Deze verklaarde dat zijn zoon Pieter Westbroek, oud 14 jaren, van beroep scheepsleerling, die had gezien dat genoemde jongens 2 manden bij zich hadden en 1 mand aan Willem Meijer had gegeven voor stro om die andere in brand te steken. Proces verbaal opgemaakt en dit tegen de beklaagden gezegd. De beklaagden zijn bij mij geweest en hebben verzocht om geen gevolg eraan te geven, dat zij de verbrande mand wilden vergoeden. Proces verbaal opgemaakt op 26 maar 1877.[32]

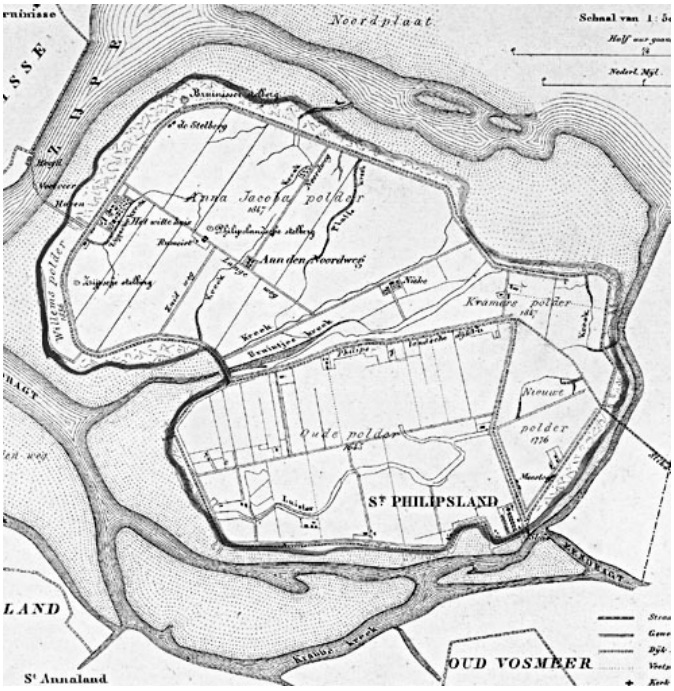
1. Auke van der Woude, *Koninkrijk vol sloppen* (Amsterdam 2010) 57.
2. Mondelinge overlevering van Jan Ligtendag.
3. Auke van der Woude, *Koninkrijk vol sloppen* (Amsterdam 2010) 58.
4. Mondelinge overlevering van Jan Ligtendag.
5. Mondelinge overlevering van Marie Mol-Neele.
6. R. Kuiper, "Uittocht uit de standenmaatschappij" *Transparant* 10.1 (1999) 4-5
7. Mondelinge overlevering van Jan Ligtendag.
8. Mondelinge overlevering van Jaantje Kempeneers-Mol.
9. Mondelinge overlevering van Marie Mol-Neele.
10. Mondelinge overlevering van Jan Ligtendag.
11. Mondelinge overlevering van Marie Mol-Neele.
12. J.C.H. Blom en E. Lamberts ed., *Geschiedenis van de Nederlanden* (Baarn 2006) 327.
13. J.C.H. Blom en E. Lamberts ed., *Geschiedenis van de Nederlanden* (Baarn 2006) 327.
14. J.C.H. Blom en E. Lamberts ed., *Geschiedenis van de Nederlanden* (Baarn 2006) 328.
15. Paul Brusse en Willem van den Broeke, *Provincie in de periferie. De economische geschiedenis van Zeeland* (Utrecht 2005) 98.
16. http://www.sint-philipsland.nl/historie.php
17. Mondelinge overlevering van Jan Ligtendag.
18. Paul Brusse en Willem van den Broeke, *Provincie in de periferie. De economische geschiedenis van Zeeland* (Utrecht 2005) 13.
19. Paul Brusse en Willem van den Broeke, *Provincie in de periferie. De economische geschiedenis van Zeeland* (Utrecht 2005) 82.
20. Paul Brusse en Willem van den Broeke, *Provincie in de periferie. De economische geschiedenis van Zeeland* (Utrecht 2005) 85.
21. Paul Brusse en Willem van den Broeke, *Provincie in de periferie. De economische geschiedenis van Zeeland* (Utrecht 2005) 150.
22. J.C.H. Blom en E. Lamberts ed., *Geschiedenis van de Nederlanden* (4de herziene druk; Baarn 2006) 329.
23. Mondelinge overlevering van Jan Ligtendag.
24. J.C.H. Blom en E. Lamberts ed., *Geschiedenis van de Nederlanden* (4de herziene druk; Baarn 2006) 331.
25. Auke van der Woude, *Koninkrijk vol sloppen* (Amsterdam 2010) 64.
26. Auke van der Woude, *Koninkrijk vol sloppen* (Amsterdam 2010) 66-68.
27. Auke van der Woude, *Koninkrijk vol sloppen* (Amsterdam 2010) 69.
28. Mondelinge overlevering van Jan Ligtendag.
29. Mondelinge overlevering van Marie Mol-Neele.
30. Mondelinge overlevering van Jaantje Kempeneers-Mol.
31. Auke van der Woude, *Koninkrijk vol sloppen* (Amsterdam 2010) 87.
32. Gemeentearchief Tholen, Archief van de gemeente Sint Philipsland. Inv. Nr. 1393, Processen-verbaal 1876-1899.

De vertegenwoordigers van het wettelijk gezag, hun taken en werkgebied

In dit hoofdstuk komen allerlei aspecten van het wettelijk gezag met name in de persoon van de veldwachter naar voren. Hier volgen de onderwerpen. De veldwachter in het algemeen. De benoeming van de veldwachter. De taken van de veldwachter. Het werkterrein van de veldwachter. De veldwachter en zijn inkomen.

De veldwachter in het algemeen

In de Franse tijd waren veldwachters de politieambtenaren die aangesteld waren om de orde op het platteland te handhaven. Meestal kwamen veldwachters uit de arbeidersklasse. In tijden van economische crisis gaf zo'n baan bestaanszekerheid en daarbij een zeker cachet. Zij werden door de commissaris van de koning benoemd, die een voorkeur had voor mensen die uit het leger kwamen. Bijvoorbeeld een onderofficier of een exmarechaussee. De provincie vond het belangrijk dat een veldwachter aangesteld werd in een plaats of streek waar hij niet was geboren. Dit was om belangenverstrengeling te voorkomen. De dagelijkse instructies kreeg de veldwachter van de burgemeester, hoewel ze een veldwachter als een provincieaal ambtenaar zagen. Het loon van de veldwachter was zeer laag, daarom hadden ze veel bijbaantjes. Het gevolg daarvan was dat hun eigenlijke taak in het gedrang kwam. Sancties, zoals ontslag, overplaatsing of schorsing hadden weinig tot geen effect.[1]

Hieronder Kaart van Sint Philipsland uit de gemeenteatlas van Zeeland, 1866.
Sint Philipsland (dorp) ligt rechtsonder in de Oude polder (1645). Rechts daarvan is de Nieuwe polder (= Henriëttepolder, 1776), erboven de Kramers polder (1847) en links de Anna Jacoba polder (1847). Helemaal links is de Willems polder (1859) (ZA/KZGW/ZI)"[13]

De benoeming van de veldwachter

De gemeenten wilde graag een veldwachter benoemen uit de eigen gemeente, omdat zij veel meer affiniteit met de plaats zelf hebben. Een ander argument was een materieel en persoonlijk belang. Verder streefden de gemeenten naar handhaving van de gemeentelijke zelfstandigheid. Over het algemeen was een burgemeester niet gecharmeerd van een opgedrongen veldwachter door de provincie. In de meeste gevallen kregen de gemeenten hun zin en konden een plaatsgenoot als veldwachter benoemen.[2]

Soms boden inwoners een petitie aan waarin de ondertekenaars aangaven een veldwachter te willen *die bekent staat op zon- en feestdagen de Kerkoefening bij te wonen en zijne overige Godsdienstige pligten getrouw te vervullen; wij allen omgang met hen, die zulks niet doen, als een zedelijk gevaar en ongeluk voor onze kinderen en onderdanen, ja voor alle huisgezinnen beschouwen; zullende daarom de benoeming van iederen niet godsdienstige persoon, op eene landelijke gemeente zoo als Heille, groote opspraak verwekken en als een miskenning der Christelijke gevoelens der Heillenaars aanzien worden, waardoor niet anders dan verdeeldheid tusschen den Burgemeester, raadsleden en ingezetenen van Heille zal geboren worden, welke noodzakelijk schadelijk en onaangenaam op de Gemeente zelve werken zal."*[3]

"Aangezien uitbreiding van de gemeenteveldwacht voor de meeste gemeentebesturen een te zware belasting vormde, kon de komst van de rijksveldwacht of de Marechaussee uitkomst bieden. Het voordeel voor de gemeente hiervan was dat het haar niet te veel kostte; tenslotte betaalde de overheid het leeuwendeel van de kosten. Het nadeel was echter dat de rijkspolitie onafhankelijk van het plaatselijk gezag opereerde en dat kon voor de nodige problemen zorgen. Rond 1880 kende Zeeland tien brigades van de rijksveldwacht, waaronder in Tholen en Zierikzee. De dichtstbijzijnde voor Sint Philipsland.

Aan het hoofd van een brigade stond een brigadier, die bijgestaan werd door zo'n drie of vier rijksveldwachers." De rijksveldwachter had dezelfde taken als de gemeenteveldwachter, alleen de rijksveldwachter werd niet benoemd door de minister van Binnenlandse Zaken maar door de minister van Justitie. In de praktijk had hij dus te maken met de officier van justitie en niet met de commissaris van de Koning of de burgemeester. De rijksveldwachter was niet gebonden aan een bepaalde gemeente, maar kreeg voor een aantal jaren een standplaats aangewezen. Zijn bevoegdheid strekte zich uit tot het hele land en niet uitsluitend plaatselijk.[4]

In 1872 liet burgemeester Von Staedel van Sint Philipsland aan de commissaris weten dat hij een rijksveldwachter nodig had. Een gemeenteveldwachter was te duur voor de gemeente. Uiteindelijk drong de commissaris er bij de minister op aan dat er zo spoedig mogelijk een rijksveldwachter in Sint Philipsland gestationeerd zou worden.[5] Op 24 augustus 1876 noteerde Marinus Quist, onbezoldigd Rijks-veldwachter voor het eerst een proces-verbaal.[6]

De taken van de veldwachter

In de reglementen, verordeningen en instructies kwam naar voren dat de veldwachter buitengewoon veel taken had. Hij kreeg dagelijks instructies van de burgemeester. Hij moest op het platteland waken tegenover allerlei overtredingen, zoals het stelen van vee en graan. Daarnaast moest hij de naleving van de plaat-

selijke politieverordeningen controleren, zoals de openingstijden van de herbergen, het eerbiedigen van de zondag en christelijke feestdagen, gedrag tijdens de kermissen en jaarmarkten, vreemdelingen in de gaten houden en lotelingen voor de militaire dienst naar de kazerne brengen voor hun keuring. Daartoe moest de veldwachter aantekeningen maken in een speciaal daarvoor bestemd boekje. Van alle overtredingen moest de veldwachter een proces-verbaal opmaken.[7] Het was ook heel gewoon dat andere instellingen, zoals de kerk of een armenbestuur een beroep deden op de veldwachter.[8]

No 14.
6 oktober 1876
Een inlands kramer Marinus de Leeuw had in de Achterstraat toen hij een huis was binnen gegaan 2 korven buiten laten staan. Elizabeth van Nieuwenhuijzen, dochter van landbouwer Cornelis Olivier van Nieuwenhuijzen had gezien dat Johanna den Braber van een beeld uit de korf, voorstellende een vrouw die een juk draagt met 2 emmers, de emmers eraf had genomen, waarvan ze er één in de sloot had gegooid en de andere aan haar tienjarige zuster had gegeven. Het zusje heeft het teruggegeven.
1. Neeltje van Dijke, 11 jaar heeft voor de burgemeester hetzelfde verhaal getuigd. De kleur van de emmers waren als van klei. Zij zegt dat één emmertje gegeven is aan Tannetje van Nieuwenhuizen, dochter van Cornelis Olivier van Nieuwenhuijzen, wonende alhier en zij heeft gezien dat de andere emmer door Johanna in de sloot is gegooid.
2. Tannetje verteld dat zij van Johanna den Braber een klein emmertje, zonder te weten van waar zij dat had gehaald, dat zij dit aan haar zuster Elizabeth heeft gegeven, die daarna hoorde dat die van Marinus de Leeuw was ontvreemd hetzelve aan die eigenaar heeft terug gegeven.
3. Elizabeth van Nieuwenhuijzen, oud elf jaar verklaard gezien te hebben dat Johanna den Braber aan haar zus Tannetje een klein emmertje heeft gegeven , waarvan de kleur was als klei, zonder te weten waar zij dat voorwerp had gehaald en dat zij hetzelve van haar zuster in ontvangst heeft genomen en dat zij van Neeltje van Dijke oud 11 jaar, wonend in de Achterweg alhier had gehoord dat Johanna den Braber dit van A. de Leeuw had ontvreemd, hetzelve aan deze man heeft terug gegeven. Dit alles gisterenmiddag omstreeks 4 uren.
4. Johanna den Braber, oud 10 jaar is dit alles meegedeeld, met de boodschap dat bovenstaande overeenkomstig der waarheid is. Het emmertje is in beslag genomen en wordt overgebracht naar de Griffier der arrondissementsregtbank te Zierikzee om te doen dienen als stuk van overtuiging. De eerste en tweede getuige en de beschuldigde konden niet schrijven.

Pro Justitia
Proces Verbaal

No. 26. 10 maart 1877.
Gerardus Boogaard. Hij had een klacht gekregen, is gaan kijken en heeft aan de zeedijk langs de publieke rijweg dekkleden van een vaartuig zien liggen. Deze zijn schrikverwekkend voor rij- en voertuigen met paarden. Ze bleken na onderzoek van Johannis de Rooij te zijn. Hij had ze te drogen gelegd. Dit mag volgens het Reglement van Politie , art. 56 niet om ongelukken te voorkomen met paarden en rijtuigen. Gevraagd deze dekkleden weg te halen.
Getekend 11 maart 1877.[9]

Het werkterrein van de veldwachter
De meeste Zeeuwse dorpen waren uitgestrekt. Geen enkele negentiende-eeuwse gemeenteveldwachter had de beschikking over een fiets of paard. Het was zodoende een onmogelijke zaak om alleen de orde in een dorp te handhaven.[10] De oppervlakte van Sint Philipsland bedroeg in de tweede helft van de negentiende eeuw 2800 hectare.[11]

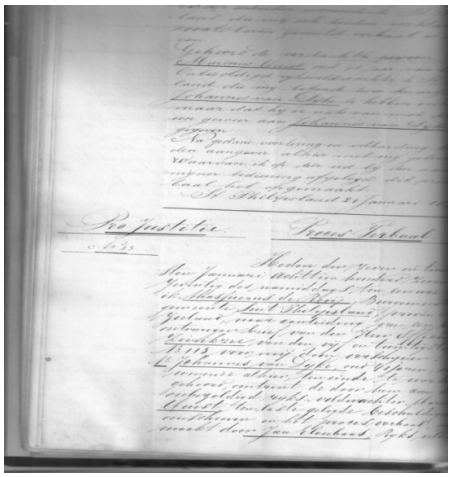
"Sint Philipsland kon in de negentiende eeuw met recht een groeigemeente worden genoemd. Telde de plaats in 1840 nog geen zeshonderd inwoners, mede als gevolg van de toevoeging van de Anna-Jacobapolder in 1857 was dit aantal in 1870 verdubbeld. Met een oppervlakte van bijna drieduizend hectare en eenbevolkingsgrootte van ongeveer tweeduizend behoorde Sint Philipsland rond 1900 tot de grotere gemeenten in Zeeland."[12]

3.5: De veldwachter en zijn inkomen.
Veldwachter Gerard Boogaard had in 1851 een traktement van 200 gulden.[14] In 1833 had hij een wedde van 150 gulden, toen was hij 26 jaar oud.[15] Rond het midden van de negentiende eeuw verdienden de meeste veldwachters gemiddeld tweehonderd tot tweehonderdvijftig gulden per jaar. Een landarbeider verdiende meer.[16] Zodoende had een veldwachter bijbaantjes nodig om rond te kunnen komen. Dit leidde tot oneerlijke concurrentie en was schadelijk voor de veldwachterdienst zelf. Ook was er sprake van verkapte bedelarij. Ze gaan bijvoorbeeld jaarlijks de huizen langs met een Almanak en de mensen voelde zich verplicht een fooi te geven. Degenen die het meest gaven waren het best gevrijwaard van moeilijkheden.[17] "Zelfs nadat de commissaris van de Koning in 1882 een aantal bijbanen expliciet had verboden, was het in de meeste dorpen normaal dat de plaatselijke veldwachter zijn jaarwedde aanvulde met allerlei neveninkomsten."[18] Naast allerlei banen was het ook nodig dat de veldwachter tot op hoge leeftijd door moest werken, omdat de pensioenen die zij van de gemeenten kregen toegekend meestal amper de helft van de jaarwedde was. [19] In 1882 was de jaarwedde in Sint Philipsland inmiddels 350 gulden. Het gemiddelde in de 97 Zeeuwse gemeenten was 345 gulden.[20]

"De in 1887 opgerichte Algemeene Nederlandsche Politiebond (A.N.P.B.) vond ook dat de gemeenteveldwachter veel te weinig verdiende, zeker in vergelijking met de marechaussee en de rijksveldwachter." De eigenlijke werkkring moest er wel onder lijden, als een gemeenteveldwachter zoveel bijbaantjes nodig had om rond te kunnen komen. Als het aan de A.N.P.B. zou liggen moest een pas beginnend gemeenteveldwachter jaarlijks wel 700 gulden moeten verdienen, die na twee jaar opgelopen zou moeten zijn tot 900 gulden. In die tijd had iemand wekelijks 13 gulden en 10 cent nodig om rond te komen. Dat was jaarlijks 681,20 gulden.[21]

Pro Justitia
Proces Verbaal

No. 23. 27 januari 1877.
De burgemeester Ahahasverus de Rooij heeft van de officier van Justitie van Zierikzee een brief gekregen van den 25ste dezer. No. 113, vanwege het bovenstaande verhaal. Het gaat over een tweeloopsgeweer. Het geweer is gebracht in tegenwoordigheid van zijne huisvrouw Neeltje Steenpoorte, oud 31 jaren. Ze had ook gehoord dat Quist het geweer van Jacobus Stols had gekregen om er 's nachts mee te surveilleren. Na 3 weken heeft hij het geweer weer opgehaald. Johannes van Dijke heeft hem hiervoor 1 keer f 0,35 en eenmaal f 0,25 gegeven in tegenwoordigheid van zijn vrouw. Johannes is die win-

Een voorbeeld van een procesverbaal uit die tijd.

ter op de schorren geweest met Jan van der Vliet, opzigter, Jozua Quist, Gerard Noorthoek en Abraham den Braber, allen arbeiders om te stroopen, uitgezonderd Jan van der Vliet, die voorzien was van een acte. Jozua Quist heeft toen een zeehond geschoten. M. Quist heeft die tegen betaling van vijftig Cents naar het dorp gesleept. Quist heeft de stropers niet bekeurd en de zaak gelaten zoals die is.
Toen het verhaal in de barbierwinkel door Willem Beurkens en Adriaan Kunst bevestigd. Joost van Duuren was ook bij dat verhaal. Het stro was voor het varken.
2.Neeltje Steenpoort, oud 31 jaren, zonder beroep, huisvrouw van Johannes van Dijke verklaard bij het voorstel van stropen te zijn geweest, het tweeloopsgeweer gebracht heeft enz. en erbij heeft gezegd dat hij als iets schiet dat hij dan aan hem moet denken. Zij kan niet verklaren dat haar man iets aan Quist heeft gegeven.
3. Willem Beurkens, oud dertig jaren, arbeider, verklaard dat hij in november vorig jaar ten huize van Adriaan Kunst, barbier alhier, te hebbe gehoord dat Marinus Quist vertelde dat Johannes van Dijke hem, Quist, had gezegd twee patrijzen te hebben geschoten en aanzeide "Ik wil dit alleen niet hebben" en hij daarvoor van van Dijke twee kwartjes had gekregen.
4. Adriaan Kunst, oud 38 jaar, barbier die de verklaring aflegde, geheel overeenkomende met die van W. Beurkens.
5. Joost van Duuren, oud 51 jaren, arbeider verklaarde dat Quist hem had gezegd, dat als een ieder zo was als hij, van Dijke, dat zij dan goed waren.
6. Gerard Noordhoek, oud 21 jaar, arbeider verklaard dat in de winter 1876 omstreeks kerst op de schorren gestroopt heeft en dat Quist hem van zo dichtbij gezien heeft en hem niet naar een acte of vergunning heeft gevraagd of bekeurd.
7. Jozua Quist, oud 52 jaren, arbeider. Heeft op het laatst van 1875 op de schorren gejaagd en toen een zeehond te hebben geschoten, die door den Rijksveldwachter Quist voor hem tegen betaling van vijftig Cents naar het dorp is gesleept; dat Quist hem niet naar een acte of vergunning heeft gevraagd.
8. Abraham den Braber, oud 37 jaren, arbeider, verklaart in het laatst van 1876 op de schorren te hebben gestroopt, dat hij eerst toen hij Quist zag aankomen zijn geweer heeft weggeworpen, zodat Quist die niet kon zien. Later heeft hij Quist horen zeggen op dienzelfde dag voor Jozua Quist een zeehond naar het dorp heeft gesleept voor vijftig Cents.
9. Jan van der Vliet, oud 62 jaren, opzigter, verklaard dat hij omstreeks kerst en nieuwjaar op de schorren gejaagd heeft en heeft gezien: 1 Jozua Quist, 2 Gerard Noorthoek, 3 Abraham den Braber, 4 Johannes van Dijke, allen hiervoren omschreven en Jacobus Verwijs, dat Quist al die personen moet hebben gezien en gekend, uitgezonderd Jacobus Verwijs die zich bij de aankomst van Quist heeft verwijderd. Alle personen waren voorzien van een geweer, zonder voorzien te zijn van een jagtacte; dat Jozua Quist in het Slaak een zeehond heeft geschoten die door M. Quist naar het dorp is gesleept.

Ondertekend door de burgemeester en de comparanten, uitgezonderd nr. 2, 3 en 9 die verklaarden niet hunnen naam te kunnen spellen.[22]

Albert L. Kort, *Bromsnor in Zeeland. Een geschiedenis van de gemeenteveldwachter 1795-1943* (Vlissingen 2010) 205.

Kort, *Bromsnor*, 61.

1. Kort, *Bromsnor*, 54-55.
2. W. D. Dijkman, *De Koninklijke Marechaussee in Zeeland* (z.p. 2001) 7en 17.
3. Kort, *Bromsnor*, 242.
4. Gemeentearchief Tholen, Archief van de gemeente Sint Philipsland. Inv. Nr. 1393, Processen-verbaal 1876-1899.
5. Kort, *Bromsnor*, 67.
6. Kort, *Bromsnor*, 78.
7. Gemeentearchief Tholen, Archief van de gemeente Sint Philipsland. Inv. Nr. 1393, Processen-verbaal 1876-1899.
8. Kort, *Bromsnor*, 124.
9. http://www.sint-philipsland.nl/
10. Kort, *Bromsnor*, 237.
11. http://www.geschiedeniszeeland.nl/themas/sint_philipsland/polders_schiereiland/
12. Kort, *Bromsnor*, 104.
13. Kort, *Bromsnor*, 237.
14. Kort, *Bromsnor*, 115.
15. Kort, *Bromsnor*, 118.
16. Kort, *Bromsnor*, 119.
17. Kort, *Bromsnor*, 121.
18. Kort, *Bromsnor*, 171.
19. Kort, *Bromsnor*, 183-184.
20. Gemeentearchief Tholen, Archief van de gemeente Sint Philipsland. Inv. Nr. 1393, Processen-verbaal 1876-1899.
21. http://www.websitevoordepolitie.nl/archief/signalement-bromsnor--beeldvorming-van-politie-in-kinderboeken-709.html

Een analyse van en een bloemlezing uit het proces verbalenboek van Sint Philipsland (1876-1899)

Inleiding

De proces-verbalen zijn van 1 tot en met 185 genummerd. Het zijn er meer, want één keer is een nummer dubbel gebruikt en er zijn nog een aantal ingeplakte stukken die niet genummerd zijn. Op de rugzijde van het boek staat vermeld dat het gaat om de periode 1876 tot met 1899. Het eerste proces-verbaal is op 29 juli 1876 ingeschreven en het laatste op 15 juni 1885. In 1876 zijn 22 proces-verbalen geschreven, 59 in 1877, 32 in 1878, 18 in 1879, 33 in 1880, 18 in 1881 en 4 in 1885. Sommige proces-verbalen zijn anders genummerd, bijvoorbeeld 180 a, 180 b of 181[1], 1801[2]. Over de jaren 1882 tot en met 1884 zijn geen proces-verbalen opgetekend. Achterin het boek zijn nog vele lege bladzijden.

Analyse

Zonder toestemming lopen over het land	16
Diefstal	35
Verzoek aan de Officier van Justitie	3
Mishandeling	13
Huiselijk geweld	1
Stropen	24
Clandestien een varken branden	8
Gebruik van jachtgeweer, zonder vergunning	4
Veldwachter die andermans jachtgeweer verhuurd	1
Vernieling	3
Schrikverwekkende voorwerpen (voor paarden) ophangen langs de openbare weg	8
Smokkelen	1
Vuurtje stoken	2
Poging tot omkoperij van de veldwachter	1
Overtreding sluitingstijden van de herberg	2
Aanvraag van de herbergier om langer open te mogen in verband met de kermis	4
Verhuizen zonder kennisgeving	6
Een boer denkt nog geld tegoed te hebben van de gemeente in verband met een lening verstrekt aan de gemeente	1
Oplichterij	5
Vreemdgaan	1
Correspondentie tussen kantonrechter en gemeente	2
Drenkeling	1
Eervol ontslag van de ambtenaar van de Burgerlijke Stand	1
Onleesbaar maken van een biljet: besmettelijke ziekte	1
Overtreding Zondagswet	6
Verstrekking vergunning voor het gebruik van een stoomtoestel ten behoeve van de landbouw	7
Nummering van woningen	5
Bezoek van een herberg na sluitingstijd	1
Nachtgerucht	1
Vermissing van een brief met 200 gulden	1
Omkoping van een politieambtenaar	2
Veeartsenijkundige dienst en politie	1
Dierenmishandeling	1
Aanranding	1
Het wegnemen van nog onverdeelde goederen van een erfenis	3
Belediging	2
Schieten zonder vergunning binnen de bebouwde kom	1
Verloting zonder vergunning	1
Onbevoegd ondertekenen van officiële stukken	4
Afleggen van een verklaring in strijd met de waarheid	1
Burengerucht	2
Overtreding van het brandwezen	6
Vee weg laten lopen, door afrastering te vernielen	1
Mishandeling van een politieman	1
Dronken militairen trekken aan de noodrem in de trein	1

Conclusie

Aan het einde van de negentiende eeuw was Nederland nog volop een standenmaatschappij, bestaande uit volgens Van der Woude uit drie klassen en volgens Kuiper uit vier. De gewone man had een onderdanige houding. De bevolking groeide sterk, behalve in Zeeland en de maatschappij veranderde snel, onder andere door schaalvergroting, organisatorische veranderingen en technische ontwikkelingen. Veel Zeeuwen trokken weg om elders hun heil te zoeken. De landbouw verkeerde na 1870 in een crisis door de enorme graanimporten uit Amerika. Daardoor gingen ze bijvoorbeeld in Sint Philipsland over op de teelt van suikerbieten en zilveruien. Aan het eind van de negentiende eeuw stond de Zeeuwse landbouw op een hoog peil. In het laatste kwart van de negentiende eeuw ontstonden de arbeidersbewegingen. In Sint Philipsland pas in de jaren 30 van de twintigste eeuw. De onkerksheid nam toe. In de huishoudboekjes is duidelijk waar te nemen dat de gewone man nauwelijks of niet rond kon komen van hun weekgeld. De armenkas deelde op een karige wijze uit, omdat de bodem van de schatkist snel in zicht zou zijn. In 1848 waren de mensen nog armer, wat tot grote problemen leidden op zowel sociaal, economisch en maatschappelijk gebied. In het laatste kwart van de negentiende eeuw lijkt dat verbeterd te zijn.

In de Franse tijd zijn de veldwachters in zwang gekomen. Zij werden door de commissaris van de koning benoemd. Er was meestal vooraf een schermutseling tussen de gemeenten en de commissaris, omdat de gemeenten zich aangetast voelden in hun zelfstandigheid. De commissaris wilde belangenverstrengeling voorkomen en een vreemde, bij voorkeur een exmilitair aanstellen en de burgemeester had een sterke voorkeur voor een plaatsgenoot. De veldwachter kreeg dagelijks zijn instructie van de burgemeester. Hij had een groot takenpakket, zoals het in de gaten houden van vreemdelingen, waken over de goederen van de inwoners, het controleren van de plaatselijke politieverordeningen, lotelingen voor de militaire dienst naar de kazerne begeleiden, enz.

De veldwachter had een groot werkgebied. In Sint Philipsland was dat rond de 2800 hectare. Burgemeester Von Staedel heeft hulp gevraagd in de vorm van een rijksveldwacht. Na vier jaar werd deze wens gehonoreerd. Het inkomen van de veldwachter was karig, daarom had hij veel bijbaantjes en kon zodoende zijn taak niet helemaal naar behoren doen.

In Sint Philipsland zijn in 1877 verreweg de meeste proces-verbalen geschreven, namelijk 56. Het is niet te bewijzen of er in andere jaren minder overtredingen zijn geweest, want het zou kunnen dat het proces-verbalenboek niet compleet is. De originele boekjes van de veldwachters waar zij hun aantekeningen in maakten zijn verloren gegaan. In de proces-verbalen komt naar voren dat vroeger alles waarde had. Bijvoorbeeld het proces-verbaal nummer 14. Een paar kinderen hebben twee emmertjes van een beeld uit de mand van een marskramer gepakt en in de sloot gegooid. De emmertjes werden als bewijsmateriaal overgedragen aan de arrondissementsrechtbank te Zierikzee. In onze tijd zou het geseponeerd worden. Schrikverwekkende voorwerpen, zoals was over een heg hangen, is niet meer van deze tijd. Ook worden militairen niet meer begeleid voor hun keuring. Dat is allemaal verleden tijd. Veel andere overtredingen uit het proces-verbalenboek komen de hedendaagse politiemensen ook tegen. Het stropen toentertijd zal wel deels uit de nood geboren zijn. Die mensen zouden ook wel graag een extra stuk vlees lusten. Wat dat betreft is er niet veel veranderd, alleen toen werden veel, in onze hedendaagse ogen kleine overtredingen, doorgegeven aan een officier van justitie bij een kantongerecht of arrondissementsrechtbank.

De gemeente veldwachter, geflankeerd door twee rijksveldwachters.

De orale bronnen in de persoon van Jan Ligtendag, Marie Mol en Jaantje Kempeneers bevestigen wat de literatuur naar voren brengt over einde van de negentiende eeuw. Bovenstaande conclusies geven een goed beeld van het (criminele) leven aan het einde van de negentiende eeuw in Nederland en in het bijzonder in Sint Philipsland.

Gebruikte bronnen

Literatuurlijst**:**

Auke van der Woude, *Koninkrijk vol sloppen* (Amsterdam 2010) 57.
Auke van der Woude, *Koninkrijk vol sloppen* (Amsterdam 2010) 58.
R. Kuiper, "Uittocht uit de standenmaatschappij" *Transparant* 10.1 (1999) 4-5
J.C.H. Blom en E. Lamberts ed., *Geschiedenis van de Nederlanden* (Baarn 2006) 327.
J.C.H. Blom en E. Lamberts ed., *Geschiedenis van de Nederlanden* (Baarn 2006) 327.
J.C.H. Blom en E. Lamberts ed., *Geschiedenis van de Nederlanden* (Baarn 2006) 328.
Paul Brusse en Willem van den Broeke, *Provincie in de periferie. De economische geschiedenis van Zeeland* (Utrecht 2005) 98.
Paul Brusse en Willem van den Broeke, *Provincie in de periferie. De economische geschiedenis van Zeeland* (Utrecht 2005) 13.
Paul Brusse en Willem van den Broeke, *Provincie in de periferie. De economische geschiedenis van Zeeland* (Utrecht 2005) 82.
Paul Brusse en Willem van den Broeke, *Provincie in de periferie. De economische geschiedenis van Zeeland* (Utrecht 2005) 85.
Paul Brusse en Willem van den Broeke, *Provincie in de periferie. De economische geschiedenis van Zeeland* (Utrecht 2005) 150.
J.C.H. Blom en E. Lamberts ed., *Geschiedenis van de Nederlanden* (4de herziene druk; Baarn 2006) 329.
J.C.H. Blom en E. Lamberts ed., *Geschiedenis van de Nederlanden* (4de herziene druk; Baarn 2006) 331.
Auke van der Woude, *Koninkrijk vol sloppen* (Amsterdam 2010) 64.
Auke van der Woude, *Koninkrijk vol sloppen* (Amsterdam 2010) 66-68.
Auke van der Woude, *Koninkrijk vol sloppen* (Amsterdam 2010) 69.
Auke van der Woude, *Koninkrijk vol sloppen* (Amsterdam 2010) 87.
Albert L. Kort, *Bromsnor in Zeeland. Een geschiedenis van de gemeenteveldwachter 1795-1943* (Vlissingen 2010) 205.
Kort, *Bromsnor*, 61.
Kort, *Bromsnor*, 54-55.
W. D. Dijkman, *De Koninklijke Marechaussee in Zeeland* (z.p. 2001) 7 en 17.
Kort, *Bromsnor*, 242.
Kort, *Bromsnor*, 67.

Kort, *Bromsnor*, 78.
Kort, *Bromsnor*, 124.
Kort, *Bromsnor*, 237.
Kort, *Bromsnor*, 104.
Kort, *Bromsnor*, 237.
Kort, *Bromsnor*, 115.
Kort, *Bromsnor*, 118.
Kort, *Bromsnor*, 119.
Kort, *Bromsnor*, 121.
Kort, *Bromsnor*, 171.
Kort, *Bromsnor*, 183-184.

Gemeentearchief Tholen:
Gemeentearchief Tholen, Archief van de gemeente Sint Philipsland. Inv. Nr. 1393, Processen-verbaal 1876-1899.

Internetsites:
http://www.sint-philipsland.nl/historie.php
http://www.sint-philipsland.nl/
http://www.geschiedeniszeeland.nl/themas/sint_philipsland/polders_schiereiland/
http://www.websitevoordepolitie.nl/archief/signalement-bromsnor--beeldvorming-van-politie-in-kinderboeken-709.html

Orale bronnen:
Mondelinge overlevering van Jan Ligtendag.
Mondelinge overlevering van Marie Mol-Neele.
Mondelinge overlevering van Jaantje Kempeneers-Mol.

~~~~~~

VadersErfGoed

Een bijdrage door de familie van Driel over het leven van hun vader Pieter en hun moeder Aagje.

"Timmergereedschap van Van Driel permanent in de molen van Flupland" kopte het regionale nieuwsblad "de Eendrachtbode" van 15 september 2011. Inderdaad. De verzameling timmergereed-schappen van onze vader wijlen Pieter van Driel (1911-2002) heeft een plaatsje gekregen in de Korenmolen 'De Hoop' aan de Oostdijk.

Door de familie van Driel

Een gebeurtenis die wij als familie bijzonder hebben gewaardeerd. In de uitgave van 27 oktober 2011 van het zelfde nieuwsblad werd verslag gedaan van de overdracht in beheer en onderhoud aan de Heemkundekring. Een vertegenwoordiging van het bestuur; de heren Fons Vleghels en Han Quist hebben met steun van enkele dames ons als familie warm ontvangen in hun vergaderlokaal. In die bijeenkomst werd onder het genot van koffie de overdracht geregeld. In de molen werd de verzameling namens de familie door Theo van Driel jr uit IJsselmuiden aan de voorzitter van de Heemkundekring in handen gesteld en 'in gebruik genomen'. De ruim 40 genodigden waar onder familieleden, vrienden en oud-werknemers van vader waren daarvan getuige.Al met al is Sint-Philipsland bij de familie door dit evenement op de kaart gezet. Zij die van ver kwamen zijn dichterbij gebracht. Flupland, het dorp met een karakteristieke- en rustgevende uitstraling. Gesitueerd aan monumentaal water in een uniek polderlandschap.

Gedenkschriften Vader is op hoge leeftijd overleden. De laatste jaren van zijn leven liet zijn gezichtsvermogen niet toe dat hij zijn gereedschap nog kon bedienen. Dat viel hem zwaar. Op aanraden van een van zijn dochters is hij gaan schrijven. Dat heeft hij ook opgepakt. Het ging vaak mis, omdat hij niet tussen de lijntjes kon blijven. Maar met hulp werd alles toch leesbaar gemaakt. Ongeveer 40 onderwerpen heeft hij uitgeschreven. Vooral uit de periode 1937 – 1946 heeft hij zijn ervaringen in gedenkschriften vastgelegd. De oorlogstijd en de geboorte van zijn kinderen komen steeds daarin terug. Voor ons als familie waardevolle documenten. VadersErfGoed! Zij geven een inkijk van de jaren die vader en moeder samen hebben beleefd.

Een ander aspect is dat wij als kinderen hebben ervaren de zorg en toewijding die vader en moeder ons hebben getoond. In stoffelijk en geestelijk opzicht. Vader uitte zich bij bijzondere familie aangeleden in poëzie. Zijn gedichten waren in en buiten de familie geliefd. Co heeft een aantal gedichten samengebracht en gebundeld. Deze bundel 'Gegrepen om te grijpen" met gedichten die vader heeft
~~~~~~

De overdracht door Theo van Driel jr. aan de voorzitter van de heemkundekring "Philippuslandt", Fons Vleghels.

gemaakt voor het kerkblad, staat nog bij vele van ons op de boekenplank; onderdeel van het VadersErfGoed.

Ambachtsman

Het jaar 2011 is het geboortejaar van vader Pieter van Driel. 100 jaar geleden dus. Vader is geboren en opgegroeid in Oud-Vossemeer; als oudste van 6 kinderen uit het gezin van timmerman-aannemer Matheus van Driel en Reijskie Verkam-man. Op zijn twaalfde jaar werd hij in de werkplaats gezet om het timmeren te leren. Hij kon toen niet bij de werkbank komen. Zijn eerste klusje was daarvoor een opstapje te maken, zo vertelde hij. Zoals we hebben kunnen lezen in de Eendrachtbode is hij getrouwd in 1937 met onze moeder Aagje C. Quist. Aan de Oostdijk stond hun woning en vader werkte bij aannemer Capelle.

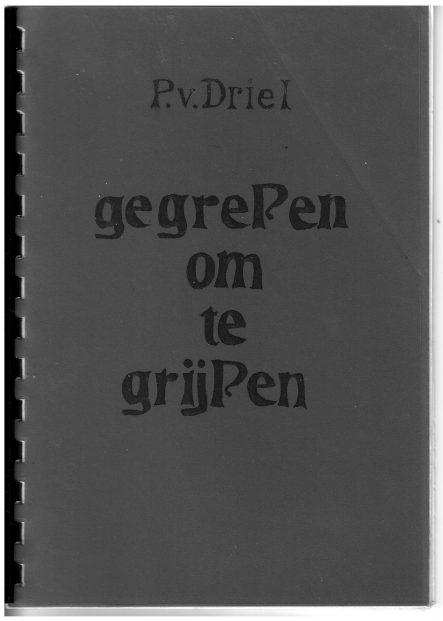
In mei 1940 heeft hij in Anna Jacoba Polder een verlopen timmermanszaak van Padmos overgenomen. In dezelfde maand breekt de oorlog uit. In juli wordt in het oorlogsgeweld het 2e kind geboren onderleiding van buurvrouw Nele. Al spoedig daarna is de Polder onderwater gezet en moesten ze terug naar Flupland. Daar was het ook oorlog. Na de oorlog zijn ze weer teruggegaan naar de Polder. In het jaar 1949 werd op vader een beroep gedaan om de zaak van zijn vader in Oud-Vossemeer over te nemen. Het ouderlijk huis kwam weer in beeld. Zo zijn ze dan weer de Eendracht overgestoken maar nu met 5 kinderen; Theo, Reijskie, Coby, Janny en Co. In Oud-Vossemeer is hun zesde kind Maria geboren. Coby is in 1995 overleden.

Vader is door zelfwerkzaamheid geworden een ambachtsman in de breedste zin van het woord. Niet alleen in het timmeren maar heeft zich ook bekwaam gemaakt als wagen- en meubelmaker. In de Polder heeft hij voor eigen gebruik; meubels gemaakt. Toen we jong waren maakte hij alle sinterklaas-cadeautjes zoals poppenhuisjes, kiepkarren en blokkendozen. Later bij het ouder worden werden bureautjes; speelgoed, kruiwagens, tafels, stoelen, sportapparaten voor de kleinkinderen gemaakt. Tastbare en waardevolle herinneringen. Hij was in vele opzichten een creatief denker en doener. Vader uitte dat niet alleen in het uitoefenen van zijn vak maar ook in het maken van gedichten; en het schrijven van gedenkschriften waarin verwoord het maatschappelijk en geestelijke leven.

Een historische gids met zijn vrouw aan zijn rechterhand, een man 'uit het goede hout gesneden'. Bij het ouder worden hebben we ook ervaren dat 'hij de spijker op zijn kop sloeg'. (…….)

De Oostdijk, waar de familie van Driel ook nog enkele jaren gewoond heeft.

Gedichtenbundel van
Pieter van Driel (1911-2002)

Hieronder een beeld- impressie hoe deze 21e oktober 2011 jl. beleefd werd in een mooi najaarszonnetje.

Foto 1 In Jeugdgebouw.
Foto 2 Welkom door voorzitter.
Foto 3 Verzamelen voor de kerk.
Foto 4 Op weg naar de molen.
Foto 5 Verzamelen bij de molen.
Foto 6 Theo met kleinzoon Theo.
Foto 7 Toespraak door voorzitter.
Foto 8 Vlak voor de overdracht.
Foto 9 Toasten in het "Wachtje".
Foto 10 Broer Ko met Betsie.
Foto 11 De gehele fam. Van Driel.
Foto 12 Molenaar Jan Reijngoudt.

Familieverhalen

Naast de vele gedichten heeft vader Pieter van Driel ook een veertigtal verhalen geschreven. Diverse onderwerpen kwamen aan bod. De gebeurtenissen rondom de geboorte van de kinderen, maar ook de oorlogstijd was voor vader een belangrijk onderwerp. Deze geschriften geven voor ons een inkijk in het leven van toen met al zijn zorgen en moeiten. Er volgen nu enkele passages uit zijn geschreven familieverhalen zodat u een indruk kan krijgen in welke omstandigheden Pieter van Driel de timmerman begonnen is aan zijn lange loopbaan. We laten nu vader aan het woord…

1938 – 1939

"We woonden aan de Oostdijk in St-Philipsland. Het jaar 1938. Ik was knecht bij Capelle als timmerman. Ik werkte dan hier en dan weer daar, naar gelang er werk was. Omdat het eigenlijk in hoofdzaak een metselbedrijf was had ik als timmerman een belangrijke positie. Aan de Prins Hendrikstraat heb ik 6 huizen helpen bouwen waarvan een magazijn. In het eerste huis heeft Dekker gewoond, woont nu in Sint-Annaland. In het tweede onderwijzer Knilst, in het derde huis hebben wij gewoond.

Over het algemeen was het politiek gezien onrustig. Leden van de NSA-partij liepen toen met speldjes van gebroken geweertjes op de revers van de jassen. De NSB-ers liepen in uniform. Buurman Duitsland maakte zich sterk op het land, in de lucht en op zee. Andere landen keken zorgelijk toe want Duitsland bedreigde Hongarije en Polen. De vergane glorie van eens zo machtige Duitsland streefde immers naar de macht. Engeland zond herhaalde malen zijn vredelievende diplomaten naar het krijgshaftige Duitsland (met bolhoed en wandelstok) maar werden met schone beloften terug gestuurd. Ze gingen er toch mee door en de bedreigingen werden steeds groter. Men ging overal verdedigingswerken bouwen, ook Nederland oefende met de militaire apparaten. Maar wat had dat te betekenen tegen het militaire geweld van Duitsland? Onder al deze spanning en wapengekletter werd in Prins Hendrikstraat ons eerste kindje verwacht…. (…….)

Juli 1940

We zijn 9 mei in 1940 verhuisd van Flupland naar Anna Jacoba Polder. Daar hadden we een verlopen timmermanszaak gekocht. Dat was een grote onderneming voor ons. Vooral toen we 's morgens 10 mei wakker werden; was het oorlog.. Bij de kerk stonden groepen mensen bij elkaar en bespraken de toestand. Bedrukt en angstig zocht men steun bij elkaar. De één wist dit en de ander wat anders. Als men de mening was toegedaan dat het niet lang zou duren, haalde een ander de schouders op. Niemand ging naar zijn werk. De koeien stonden in de wei met volle uiers te loeien. Pas tegen de avond ging men verstandelijk te werk dat het niet zo kon blijven en werden de beesten verzorgd. Met onrust en zorg ging men de nacht in. Met vertrouwen in elkaar werd aan een nieuwe dag begonnen. Geen werk, geen hout en een baby op komst. Wat een toestand. Toch zijn we moedig aan onze dagtaak begonnen. Zoals de tuin die gespit en bezaaid moest worden. Het werd een beetje normaler. Totdat van hogerhand aangeraden werd loopgraven te maken zodat ieder die een schop of een spade had, opgeroepen werd.

Toen het Koningshuis in veiligheid was en de overgave na het bombardement van Rotterdam een feit, was het ergste gevaar geweken. Het dorpsleven werd wat normaler. Zo gingen we de maand juni tegemoet. Nu de bezetting door de Duitsers merkbaar werd en het oorlogsgevaar minder was, kreeg men toch weer andere zorgen: alles kwam op de bon. Elke avond zorgde ik voor aanmaakhoutjes voor de kachel om voor warmwater te kunnen zorgen. (….)

1940-1945

De oorlog sleept zich voort. Er is weinig kans op een spoedig einde. Nederland is bezet en Duitsland waande zich als overwinnaar, maar Nederland gaf de strijd niet op. Overal in het land organiseerde men

zich in de ondergrondse strijd en vielen er slachtoffers. Alle levensmiddelen waren op de bon verkrijgbaar, wat niet voor levensonderhoud strikt noodzakelijk was, was niet meer te koop. Op het platteland was het nog wel te dragen, maar in de stad leed men honger. Men zocht het land af om nog wat te kopen of te ruilen. ‘Al wat iemand heeft zal hij geven voor zijn leven’. Het is een Bijbelse waarheid.

Ieder moest een bewijs en legitimatie bij zich hebben, een Ausweis, een papier met foto en stempels. Onder de knellende druk van de vijand werden velen als arbeidsinzet naar Duitsland getransporteerd, of ook wel naar concentratiekampen gebracht. Ook ‘s nachts was het niet rustig. We werden opgeschrikt door de Engelse vliegtuigen die Duitsland bombardeerden.

Zo is het op een nacht gebeurd dat er vergadering van de kerkenraad was (ik was toen ouderling) we opgeschrikt werden, door een bommenwerper die zijn bommenlast liet vallen. We gingen vliegensvlug naar buiten en zagen heel de polder verlicht door een lichtparachute. Het vliegtuig was aangeschoten en wierp in de verlichte polder zijn 5 bommen af. Ieder als een haas naar huis Bij alle gevaar en onrust hadden we nog voldoende te eten. Een boer tegenover ons, de molenaar naast ons en twee bakkers in de polder, dus we hadden niet te klagen. Ik had ook een geit gekocht en zat elke dag onder de geit te melken. Dat hoorde bij mijn werk van elke dag.
De kinderen hadden dus melk en wij dronken bloemetjesthee en peekoffie surrogaat. Het werk in de werkplaats was niet veel, maar ik was bezig. Met bemiddeling van vader had ik bij Houthandel van Riesen wat hout kunnen kopen.

Ik was ondertussen ook wagenmaker geworden. De enige wagenmaker ging bij de boer in loondienst werken, vandaar dat Wisse mij een kapot karrenwiel bracht met de vraag, kun je dit maken? Ik krabde achter mijn oor en zei het is te proberen en het lukte. We leefden elke dag onder gevaar, er moest veel in het geheim worden gewerkt. Onder al deze spanning werd ons derde kindje verwacht. Maar we gingen met vertrouwen de toekomst tegemoet.’ (……..)

De bevrijding
Na 5 jaar oorlog werd op 5 mei 1945 de vrede getekend. De Polder werd weer droog en ieder maakte zich gereed om zijn woning bewoonbaar te maken. De kelders moesten leeg die vol water stonden, en slik en vuil werden opgeruimd. Bij alle vreugde en blijdschap werd toch terdege gevoeld dat bij de overwinning ook slachtoffers waren gevallen. Velen die weggevoerd waren naar Duitsland keerden niet terug. Het leven van alle dag keerde weer terug en stelde zijn eisen.

Toen de woning schoon was keerden ook wij met alle bezittingen terug. De loods werd weer afgebroken en opgebouwd en wij stonden weer aan het begin zoals in 1940. Alles bleef op de bon en de zwarte handel tierde welig. Op de zoute en brakke landen werd kool- en lijnzaad verbouwd. Dat maakte dat in 1946 de Polder in bloei stond. Wij hadden noemenswaardig niet geleden. In de Polder en in Sint-Philipsland werd uitbundig feest gevierd. Het Oranjecomité organiseerde op de wei van Sam Wisse kinderfeesten en bij Van der Velde stond een ereboog. Wielerwedstrijd en mastklimmen, alles bij elkaar was het een groot feest. Ik heb nog een flink stuk spek gewonnen bij ‘klimmen in de mast’. De gebeurtenissen die in 1946 volgden staan in mijn ‘herinnering’ gegrift. De tuin lag er verwilderd bij. In de woonkamer hadden de Engelsen en de Canadezen het hout dat nog aanwezig was, zonder kachel opgestookt. Nog een wonder dat de vloer niet was verbrand.

De lamp van ‘gebrand glas’, die aan de zolder hing was stukgeschoten. Er was

Reijskie, Coba en Theo

Anna Jacoba Polder
Theo en Reijskie van Driel bij de woning en werkplaats

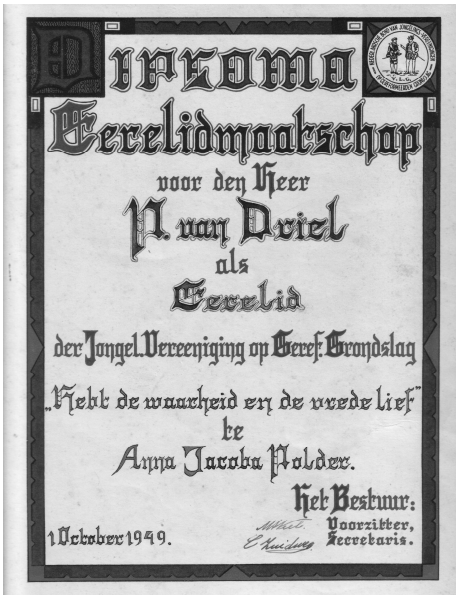
handenvol werk. Ieder die wat te malen had bracht dat ‘s avonds bij mij in de werkplaats, zodat de molenaar dat ’s nachts kwam halen om het in het geheim te malen. Wegens afbraak van woningen op de Sluis was er gebrek aan huisvesting. We kregen inwoning. Marien Westdorp kwam bij ons in de voorkamer wonen wat ook gezelligheid bracht. Op een nacht heeft de molenaar een ongeluk gehad en is met inwendige bloedingen de andere dag in Steenbergen gestorven. Dat voorval heeft mij zo aangegrepen dat ik bang was van eigen zaagmachine. Later kreeg men een andere molenaar; ‘Davidse’ gegeten. Hij was getrouwd met een dochter van Lindhout uit Oud-Vossemeer.” (……)

Tot zover enkele fragmenten uit een viertal verhalen. Niet alles kunnen we weergeven. In het familiearchief is ook b.v. een Diploma Erelidmaatschap aanwezig dat aan vader is uitgereikt op 1 oktober 1949 door het bestuur van de jongelingsvereniging op Gereformeerde Grondslag te Anna Jacoba Polder. Blijkbaar was hij ook daarin actief geweest.

We hebben u in het kader van VadersErfGoed een indruk willen geven in het leven van toen. Vader schreef in èèn van zijn andere verhalen: “Hoewel we de 2e wereldoorlog hebben meegemaakt; was het er goed. Ik wilde de jaren en omstandigheden van toen weergeven …… Misschien is het leuk om het later nog eens te lezen…..”.

Opgemaakt:
september 2012 te
Hoek van Holland /Hilversum
Theo en Co van Driel met instemming van Reijskie, Janny en Maria.

Vader Pieter en moeder Aagje van Driel in gezelschap van hun vrienden Merien en Bet Wesdorp in 1997 tijdens het 150-jarig bestaan van Anna Jacobapolder.

Vader en moeder hebben ook in de Polder een goede tijd gehad.
Dit bleek uit de vele herinneringen die ze samen met ons als kinderen hebben gedeeld.
Met onder andere Marien Westdorp en zijn vrouw Bet hadden ze ook goede contacten. Ze waren vrienden.

~~~~~~

In het familiearchief is onderstaand bericht bewaard gebleven.

Nieuwjaarsgroet 1956 aan Marinus Westdorp.

Zeer geachte Poldernaren
'k Wil mij ook bij d'anderen scharen,
om mijn beste wensen aan te bieden.
Zoals mij fatsoen en eer gebieden
'k wens u met vrouw en kind en volle neve,
al wat 'd aard voor goeds kan geve.
En ook de grotere waarden van het leven
dit jaar met zijn allen mag beleven.

Voorbij is weer het oude jaar
Gelukkig het nieuwe jaar staat weer voor ons klaar.
'K Hoop dat in gezin en zaken
de toekomst je weer blij mag maken.
Dat je vele huisjes af mag lakken
en je vele kamers mag beplakken.
Veel lelijks kan er achter het papier,
nochtans doe het met plezier.

Het vak van schilderen en verven
kan een mens voldoening werven
Immers jullie brengen kleur en fleur
aan kozijnen, raam en deur.
Dus denk er aan Marien
dat de Polder er weer netjes uit moet zien!
Daarom straks maar vlug en goed
aan de slag met frisse moed.

Het onderstaand gedicht is uit de bundel "Gegrepen om te grijpen."

De snoeier

Ieder jaar ziet men hem komen
voor het snoeien van de bomen.
'k Ziet het met lede ogen aan
als hij het werk weer heeft gedaan.

Want ik zie der bomenkruin
als het sieraad van de tuin.
En nu staan ze allemaal
ongekleed zo troosteloos kaal.

Voor het oog ontstonden
vele kleine en grote wonden.
Kreunend staan ze, boom en struik
na het snoeien van hun pruik.

Ik deed bij hem eens mijn beklag
toen ik al dat snoeisel zag.
'k Vroeg hem naar het waarom
of hij dat verklaren kon.

En ik kreeg een wijze les
hoe hij met z 'n schaar en mes,
in de eerste plaats moest letten
dat zich nieuwe vrucht kon zetten.

Het schijnt zo af en toe
dat ik onbarmhartig doe.
't Gaat niet zelden zonder zucht
als het werkelijk gaat om vrucht!

P. van Driel
~~~~~~

Boek: Geschiedenis van Zeeland

In 2014 bestaat de provincie Zeeland 200 jaar (in 1814 is Zeeuws Vlaanderen bij de provincie gevoegd). Ter gelegenheid hiervan verschijnt er een serie van vier boeken over de geschiedenis van Zeeland. Het eerste deel, dat opgedragen is aan prof.dr. C. Dekker als erkenning voor zijn baanbrekend onderzoek op het gebied van de middeleeuwse geschiedenis van Zeeland, is afgelopen 14 september gepresenteerd aan een aantal genodigden in het Stadhuis van Middelburg. Ook onze heemkunde kring was gevraagd deze plechtigheid bij te wonen. Ondergetekende is hierbij namens de heemkundekring aanwezig geweest.

Op initiatief van de Stichting Historisch Onderzoek Zeeland hebben de Provinciale Staten van Zeeland in 2008 aan de Universiteit van Utrecht de opdracht verstrekt het project Geschiedenis van Zeeland uit te voeren. Het doel van dit geschiedkundig project is het geven van een integrale beschrijving van Zeeland vanaf de prehistorie tot heden. Het eerste deel gaat over de langste periode: van de prehistorie tot 1550. De resterende drie delen omvatten de perioden 1550 – 1700, 1700 – 1850 en 1850 – heden.

Het laatste deel zal in het voorjaar van het jubileumjaar 2014 worden gepubliceerd. In het eerste deel worden vier ‘ijkpunten’ genoemd vanwaar het voorafgaande tijdperk kan worden overzien.

Jaar 400
Rond deze tijd kwam er een einde aan het Romeinse Rijk. Zeeland was toen al een grote eeuw min of meer ontvolkt vanwege massale invallen van Germaanse stammen, overstromingen en de vernatting van het veenlandschap. Het landschap aan de Scheldemonding was zodoende ingrijpend veranderd.

Jaar 950
Tussen 400 en 950 kwamen er opnieuw mensen wonen in de Schelde delta die zich vooral bezig hielden met zoutwinning en schapenhouderij. Zij hadden veel last van invallen en plunderingen door de Vikingen.

Jaar 1300
Dit ‘ijkpunt’ geeft het einde van een periode met een sterke bevolkingsgroei aan. Tussen 950 en 1300 werden de kernen van de eilanden bedijkt en een netwerk van dorpen gevormd dat grotendeels nog bestaat.

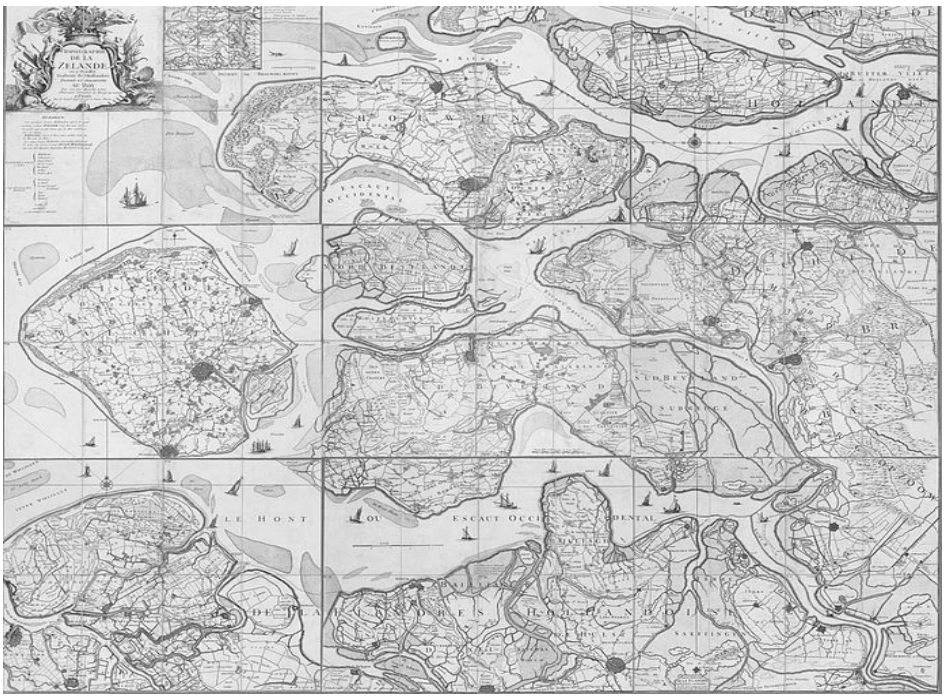
Jaar 1550
Het vierde ‘ijkpunt’ staat aan de vooravond van de Nederlandse opstand tegen Spanje. Het sluit een periode af waarin de Schelde delta zich economisch sterk heeft ontwikkeld in het kielzog van de grote handels- en industriesteden Brugge, Gent en Antwerpen.

In het boek worden deze vier ‘ijkpunten’ aangevuld met een zestal invalshoeken die aansluiten bij historische ontwikkelingen in Zeeland:

--natuur en mens
--beeld en zelfbeeld
--stad en platteland
--centrum en periferie
--arm en rijk
--open- en geslotenheid

Het is een uitermate boeiend boek dat geschreven is voor zowel wetenschappers als een breed publiek. Een aanrader!

Bestuurslid en penningmeester HKK.
Prieneke van Hoeve

In Memoriam

Sinds het verschijnen van de vorige Cronicke in april 2012 heeft de ledenadministratie weer de nodige aantekeningen moeten maken. Er zijn weer enkele leden bijgekomen, maar ook hebben er weer enkele leden hun lidmaatschap beëindigd. Soms wegens vertrek, maar ook om andere reden. Maar ook deze periode hebben we weer kennis moeten nemen dat een aantal van onze leden is overleden. We zijn gewend om daar in onze Cronicke melding van te maken.

Op 4 april 2012 was het Fincent den Braber, die al van de oprichting van onze kring lid was. Al geruime tijd was Cent aan het tobben met zijn gezondheid. Evenals zijn vader werkte hij zijn gehele werkzame leven als kantonnier bij de Rijksoverheid. Vandaar dat de dorpsgemeenschap hem kende als "Cent van't Rijk". Als voorman werd hij daarvoor onderscheiden. Cent was gehuwd met Willemina (Mientje) Wagemaker.

Op 9 augustus 2012 kregen we het rouwbericht van Janna Burger-Braam toegestuurd. Anna, zoals wij haar gekend hebben werd op 25 september 1927 geboren te Sint Philipsland. Haar ouders Guiliam Braam en Adriana Willems, die een broodbakkerij in de Voorstraat (44) exploiteerden vertrokken met dochter Willy op 15 november 1957 naar Kapelle. Anna , die in 1950 al was gehuwd met Jan Burger, vestigde zich in mei 1950 in Kapelle.

Op 2 september was het Adriaan Verwijs, geboren op 21 december 1921 die in Zorgcentrum "De Schutse" te Sint-Annaland is overleden in de leeftijd van 90 jaar. Het was zijn nog thuiswonende zoon Gerard die voor zijn ouders lid van onze kring was geworden. Nog maar enkele jaren geleden was het gezin vanuit de Deldensestraat naar een riant appartement in de flat Luijsterzicht in de Eendrachtstraat verhuisd. .Adriaans vrouw Jacoba Verwijs-van der Dussen * 1925 verblijft nu ook in "De Schutse" te Sint-Annaland.

Na een ernstige ziekte overleed op 3 september 2012 Leendert Levinus (Leen) Geense in de leeftijd van 77 jaar. Leen was zijn vader in de jaren '60 van de vorige eeuw opgevolgd als commissionair in de landbouw. Daarvoor werkte hij ook bij zijn vader bij het opruimen van de aardappelen, hooi, stro en andere producten. Zijn vader Levinus Geense, doorgaans "Fien van Tona" genoemd, was een bekend figuur , die dagelijks met zijn solex over het eiland en daarbuiten langs de landbouwers trok. Leen was ruim 52 jaar getrouwd met Dina Willemina van Duuren.

Op 10 september van dit jaar werden de Fluplandse bewoners alweer opgeschrikt met het overlijden van een plaatsgenoot en lid. Op de rouwkaartjes die op deze dag alweer huis aan huis werden bezorgd maakte men ons bekend dat de 52-jarige José Feleus-Steijn was overleden. Ook deze nog betrekkelijk jonge vrouw werd na een langdurige, ernstige ziekte, die zij moedig gedragen heeft van de zijde van haar man Florus Pieter Feleus, haar twee kinderen en familie weggenomen.

Vijf dagen laten verloren we opnieuw een van onze leden door het overlijden van Helga Filius Nesen. Zij was de echtgenote van Johan Filius. Helga, geboren te Wilrijk (B) 19 februari 1955, overleed in de leeftijd van 57 jaar op 15 september 2012 te Sint Philipsland.
Ook van haar man en familie werden alle bewoners van het dorp, zoals dat nog steeds de gewoonte is, op de hoogte gesteld dat zijn dierbare vrouw, moeder en schoonmoeder was overleden.

Mede omdat onze leden over het hele land verspreid wonen, hebben we ook het overlijden van ons lid Pieter Nieuwelink te melden. De ouders van Pieter waren Jan Nieuwelink en Jacoba Cornelia Hooglander. Deze vertrokken al kort na hun huwelijk vanuit Sint Phhilipsland naar Rotterdam. Daar werden hun kinderen geboren. Zoon Pieter en zijn vrouw Gre Reit, wonende te Soest, zijn al lange tijd lid van onze kring. Van de familie kregen we een rouwbericht dat Pieter, geb te Rotterdam 10 maart 1930 en overleden was te Amersfoort/Soest op 22 september 2012. Pieter mocht dus 82 jaar oud worden.

Wij wensen alle families veel sterkte toe na het verlies van hun familiebetrekkingen.

Mede namens het bestuur en ledenadministratie: Janny Kempeneers-Kaashoek

~~~~~~

~~~~~~

Uit de oude doos…

Groepsfoto mosselwerkers op de Zuiddijk en oprit van de haven omstreeks 1930. De 5e en 6e vrouw van rechts waarschijnlijk tweeling Klazien en Dingena Quist, de 4e en 5e persoon van links zijn Bram Verwijs Cz en Piet Filius.

School met de Bijbel aan de Lageweg met hoofdonderwijzerswoning omstreeks 1913. Rechts hoofd der school Adrianus van der Blom (1887-1969) en Adriana van der Blom-Pontier (1889-1967). De school stond tussen het huis waar nu Bas-Jan en Carina van Herk wonen en de boerderij van Rien van Strien.